

RUIMTE VOLK

gemeente Twenterand

Portret van Twenterand

Versie: mei 2025

COLOFON

Dit document is opgesteld door RUIMTEVOLK en is het resultaat van een samenwerkingsproces met de gemeente Twenterand. Het copyright van de beelden, kaarten en foto's berust bij RUIMTEVOLK tenzij anders aangegeven. Hoewel aan de inhoud en samenstelling van dit rapport de grootst mogelijke zorg is besteed, is het mogelijk dat informatie onjuist of onvolledig is. RUIMTEVOLK en de gemeente Twenterand aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid voor de volledigheid en juistheid van de gegeven informatie. Aan de inhoud van dit rapport kunnen geen rechten worden ontleend. Dit document is niet voor commercieel gebruik.

mei 2025

INHOUD

1 Inleiding 5

2 Uitgangspunten voor Omgevingsvisie 2.0 Twenterand 8

3 DNA van Twenterand 12
3.1 Karakteristieken van Twenterand 13
3.2 Twenterand in de regio 16
3.3 Uitkomsten participatieronde #1 18

4 Opgaven en ontwikkelingen 23
Wonen, voorzieningen en gezonde leefomgeving 24
Werken, mobiliteit en energie 30
Landschap, klimaat en water 35

5 Beleidsinventarisatie / geraadpleegde bronnen 40

SAMENVATTING

Het Portret van Twenterand beschrijft de analyse van de kwaliteiten, karakteristieken en van ruimtelijke opgaven en ontwikkelingen die op de gemeente afkomen. We kijken hierbij naar sterke en zwakke punten in de gemeente én naar de opgaven en kansen. Dit doen we op basis van beleidsinventarisatie, documentstudie, openbare (GIS)data en bronnen en de uitkomsten van de online vragenlijst onder inwoners. Uit deze analyse komen verschillende vraagstukken naar voren waar de nieuwe omgevingsvisie een antwoord op moet formuleren. Hieronder samengevat. Voor de sneller lezer zijn de sterktes en kansen in blauw gemarkeerd en de belangrijkste punten waar aangewerkt moet worden, ofwel zwaktes en opgaven, zijn **onderstreept**.

1. Het wonen in Twenterand kenmerkt zich door levendige kernen en gemoedelijke buurtschappen, met een actief verenigingsleven waar 'noaberschap' hoog in het vaandel staat. Net als elders in Nederland, zien we dat de bevolkingssamenstelling verandert: door **vergrijzing** neemt het aantal ouderen toe, terwijl het aantal **jongeren en jonge gezinnen afneemt**. Om de brede welvaart te versterken, is het van belang dat zowel jong en oud prettig in Twenterand kan en wil wonen. Om hiertoe te komen, moet de omgevingsvisie keuzes formuleren met betrekking tot een passend woningaanbod, een passende woonomgeving en de aanwezigheid van voorzieningen.

2. Binnen de gemeentegrenzen is de natuur altijd op steenworp afstand. Het landelijke, groene en open karakter wordt door veel mensen gewaardeerd en ziet men het liefst zo veel mogelijk behouden. Tegelijkertijd zien inwoners in dat er binnen en rondom de kernen gezocht moet worden naar **extra ruimte voor woningen en bijbehorende voorzieningen**. Om te komen tot een **geschikte woningvoorraad en woonomgeving voor huidige en toekomstige generaties**, is aandacht nodig voor verduurzaming, klimaatbestendigheid en moeten nieuwe ontwikkelingen volgen uit zorgvuldige locatiekeuzes.

3. Een ondernemend karakter is onderdeel van het DNA van Twenterand. In de gemeente werken veel mensen in sectoren zoals de industrie, bouwnijverheid en de landbouw. Twenterand is onderdeel van (high)-tech regio Twente, die rap in ontwikkeling is. De aanwezigheid van **voldoende werkgelegenheid is van belang voor economische weerbaarheid en leefbaarheid van de kernen**. In de omgevingsvisie moet ingegaan worden op de randvoorwaarden voor toekomstbestendige bedrijvigheid. Het nadenken over welke bedrijven je op welke plek wil, is onderdeel van deze opgave.

4. Door de aanwezigheid van een treinverbinding, de N-wegen en verschillende fietsverbindingen is Twenterand goed verbonden met omliggende gemeenten. Het is belangrijk dat inwoners en bezoekers zowel binnen de gemeentegrenzen als naar buiten toe, veilig en aangenaam van A naar B kan reizen. Dit roept op om na te denken over de manieren waarop ontwikkelingen kunnen bijdragen aan een **optimale en duurzame bereikbaarheid voor inwoners, bedrijven en bezoekers**. Vanuit het oogpunt van duurzaamheid en gezondheid, gaat daarbij in het bijzonder aandacht uit naar kansen in de stationsomgevingen.

5. Net als elders in het land staat Twenterand voor een opgave om **zorgvuldig om te gaan met de beschikbare energiebronnen**. De stip op de horizon is een energieneutrale gemeente in 2050. Om hiertoe te komen, moeten alternatieve warmte- en elektriciteitsbronnen worden verkend en moet energieverbruik verminderd worden. Om de energietransitie in goede banen te leiden, is **ruimte** nodig voor **energieopwek, -opslag en -transport**.

6. Het diverse landschap, van open veengebieden tot kleinschalige, bosrijke gebieden, wordt door inwoners en bezoekers graag bezocht. Het beschermde natuurgebied Engbertsdijksvenen kent bijzondere natuurlijke en landschappelijke waarden. Door klimaatverandering en intensief landgebruik staan **landschappelijke kwaliteiten en biodiversiteit onder druk**. Het is zaak om te **investeren in een veerkrachtig landschap**. Hiervoor is een gebiedsgerichte blik nodig, met aandacht voor de draagkracht van het bodem- en watersysteem.

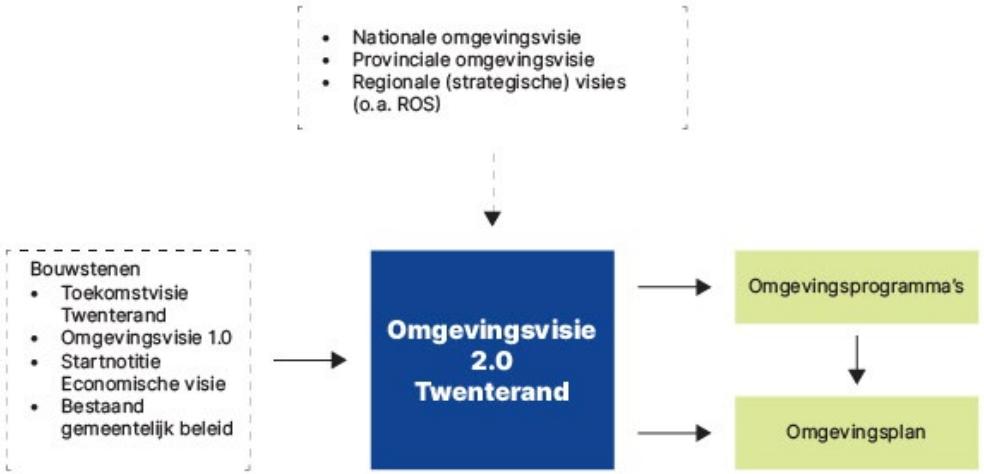

7. Het buitengebied van Twenterand is productief en veelzijdig. Het landelijke karakter wordt door veel inwoners gewaardeerd en vormt onderdeel van het gemeentelijk DNA. Het buitengebied herbergt verschillende landschapstypen en kent een ondernemende agrarische sector, maar biedt ook ruimte voor natuur, recreatie, landelijk wonen en energie. In de omgevingsvisie moet worden gezocht naar een **toekomstbestendige balans tussen de verschillende functies in het buitengebied**.

1
Inleiding

Sinds 1 januari 2024 is de Omgevingswet van kracht. Deze wet verplicht gemeenten tot het opstellen van een omgevingsvisie waarin alle wetgeving over ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water in één beleidsstuk wordt gebundeld. Zo worden de regels vanuit verschillende beleidsvelden in samenhang bekeken en beter op elkaar afgestemd. In 2021 stelde de gemeente Twenterand haar eerste omgevingsvisie vast.

De wereld verandert echter snel, waardoor de behoefte en noodzaak ontstond aan een actualisatie van de omgevingsvisie. Met de Omgevingsvisie 2.0 geeft de gemeente een vervolg aan de omgevingsvisie met een vergezicht richting 2050. De Omgevingsvisie 2.0 zal een nadere uitwerking zijn van thema's zoals wonen, werken, leefbaarheid, mobiliteit, klimaat-adaptatie en recreatie. Deze en andere thema's vragen allemaal om een plek in de gemeente. De ruimte is echter beperkt en niet alles kan overal. In de Omgevingsvisie 2.0 maken we keuzes over de toekomst van de dorpen en het landschap eromheen. De Omgevingsvisie 2.0 zet een stip op de horizon: *hoe willen we dat de leefomgeving waar we wonen, werken, ontmoeten en ontspannen er in 2050 uitziet? En welke keuzes moeten we daarvoor maken? De Omgevingsvisie 2.0 vormt straks ons gezamenlijk kompas voor de toekomst.*

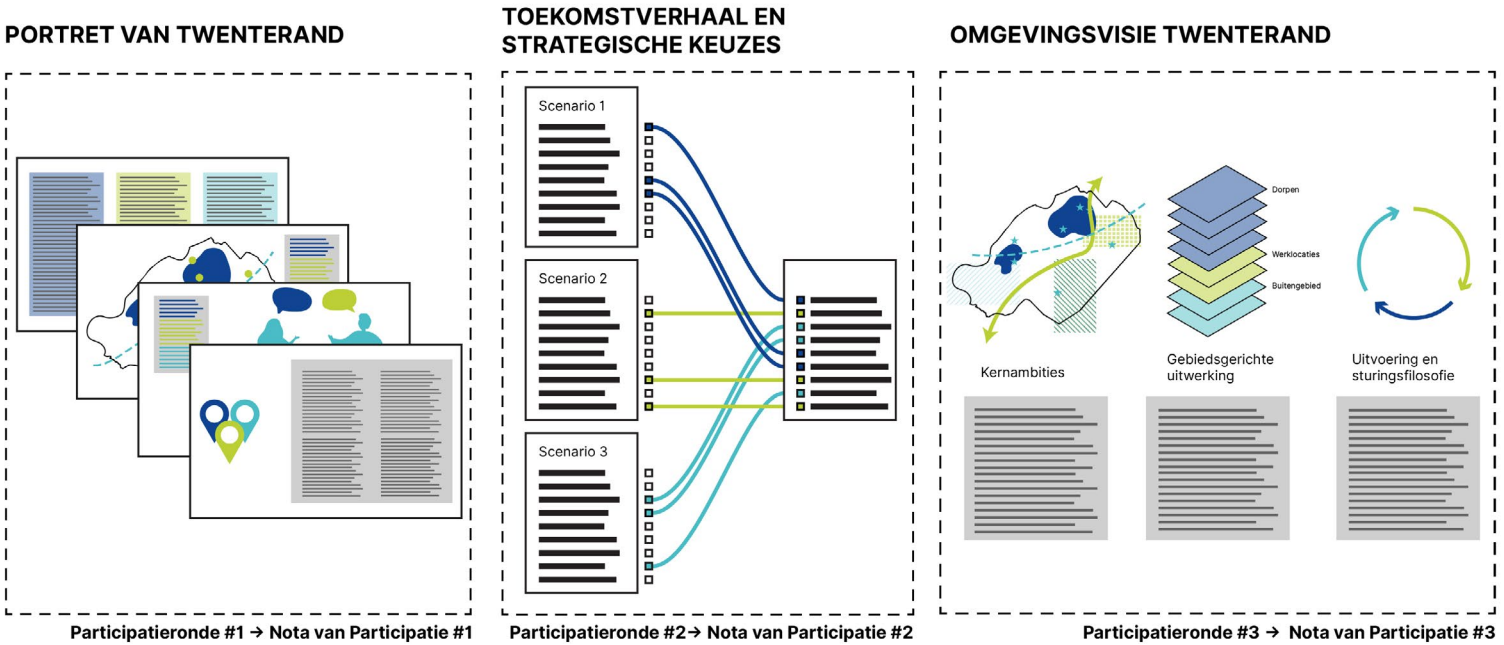

Figuur 1. Dit overzicht toont de samenhang van een aantal belangrijke (beleids)stukken die de inhoud van de omgevingsvisie van Beesel voeden.

De Omgevingsvisie 2.0 wordt in verschillende stappen ontwikkeld: we starten met het verdiepen van de opgaven en het duiden van de kwaliteiten van de leefomgeving van Twenterand. Vervolgens bepalen we de koers en ten slotte gaan we over tot het opstellen van de Omgevingsvisie 2.0.

Het voorliggende document, het Portret van Twenterand, is het resultaat van de eerste fase. Deze fase stond in het teken van het verdiepen in beleid en (ruimtelijke) trends en ontwikkelingen, om daarmee de belangrijkste kansen en opgaven te duiden. Ook zijn de huidige kwaliteiten en karakteristieken van de gemeente in beeld gebracht. De analyse is ontwikkeld op basis van een beleidsinventarisatie, documentstudie en openbare (GIS)data en bronnen. Daarnaast vormden ook de uitkomsten van de online vragenlijst en ambtelijke inbreng een belangrijke bron van informatie. Het Portret van Twenterand is te zien als een uitgangspuntennotitie, die het fundament voor de rest van het proces vormt. Hierin wordt nadrukkelijk nog geen richting gekozen. Wel nemen we bestaand actueel beleid mee als uitgangspunt. Mogelijk kunnen deze uitgangspunten gedurende het ontwikkeltraject van de Omgevingsvisie 2.0, omwille van integrale afwegingen, bijgesteld worden.

We bevinden ons aan het begin van een ontwikkeling: het vormgeven van onze omgevingsvisie. We starten niet bij nu; we bouwen voort op een stevig fundament. We houden rekening met zowel de lokale beleidsstukken van Twenterand als de bredere regionale, provinciale en nationale richtlijnen. Bovendien beseffen we

Figuur 2. Dit overzicht toont de drie fasen en bijbehorende tussenproducten waarmee naar de Omgevingsvisie Twenterand wordt toegewerkt.

dat beleid voortdurend in beweging is. Dit 'Portret van Twenterand' is dan ook een momentopname, een vastlegging van de huidige stand van zaken. Gelukkig biedt de Omgevingswet ruimte voor dynamiek. Dit stelt ons in staat om onze doelen en ambities in de loop der jaren aan te passen, zodra de situatie daarom vraagt.

LEESWIJZER

Na deze inleiding starten we in hoofdstuk 2, met de belangrijkste conclusies en bevindingen uit de analyse. Het hoofdstuk zet de belangrijkste (integrale) kansen en opgaven voor de Omgevingsvisie 2.0 op een rij. Deze opgaven vormen de uitgangspunten waar de Omgevingsvisie 2.0 straks een antwoord op moet formuleren. Dit hoofdstuk vormt daarmee een samenvatting van de conclusies uit dit Portret van Twenterand. Vervolgens nemen we u in hoofdstuk 3 mee in een korte kenschets van het DNA en de identiteit van de gemeente Twenterand. Het beschrijft de huidige waarden en ruimtelijke karakteristieken van de gemeente. Hiervoor zijn bestaande beschrijvingen en onderzoeken benut, maar is ook de inbreng van inwoners via de online vragenlijst van grote waarde geweest. Hoofdstuk 4 schetst aan de hand van kaartbeelden, figuren en tekst de huidige situatie (nu) en de meest relevante trends en ontwikkelingen die in de toekomst voor de gemeente Twenterand (gaan) spelen. Tot slot worden in hoofdstuk 5 de conclusies van de beleidsinventarisatie gepresenteerd met bestaande beleidsuitgangs-punten voor de fysieke leefomgeving van de gemeente.

2

Uitgangspunten voor Omgevingsvisie 2.0 Twenterand

De analyse in de volgende hoofdstukken geeft een beschrijving van de huidige situatie in de gemeente Twenterand en blikt vooruit op toekomstige ontwikkelingen die op de gemeente afkomen. Het biedt een breed overzicht van relevante thema's en biedt de basis voor de verdere ontwikkeling van de Omgevingsvisie 2.0. Om meer scherpte aan te brengen in de kansen en opgaven die voorliggen, zetten we in dit hoofdstuk uiteen op welke integrale vraagstukken de Omgevingsvisie 2.0 straks antwoord moet bieden. Dit is nadrukkelijk nog geen koers en legt nog geen ambities vast. Het is de eerste feitelijke basis waarop we straks de Omgevingsvisie 2.0 ontwikkelen.

GESTAAG GROEIEN MET KWALITEIT: DE BELANGRIJKSTE OPGAVEN VOOR DE OMGEVINGSVISIE 2.0 SAMENGEVAT

De komende jaren staat de gemeente Twenterand voor de uitdaging om gestaag te groeien met behoud en versterking van de kwaliteit van haar leefomgeving. Dit vraagt om een integrale aanpak waarbij demografische ontwikkelingen, woningbouw, economie, bereikbaarheid, energietransitie, de kwaliteit van het landschap en erfgoed hand in hand gaan. Door deze opgaven integraal te benaderen en duidelijke keuzes te formuleren, kan de Omgevingsvisie Twenterand 2.0 de basis bieden voor een toekomst waarin de gemeente groeit met kwaliteit, voortbouwend op het unieke verhaal van de plek, voor zowel de huidige als toekomstige inwoners.

De belangrijkste integrale opgaven voor de Omgevingsvisie Twenterand 2.0 zijn:

1. **Anticiperen op demografische ontwikkelingen met passende woonmilieus en voorzieningen**
   We zien dat de bevolking in Twenterand vergrijst, dat er onvoldoende huizen voor starters en senioren beschikbaar zijn, dat jonge gezinnen verhuizen, basisscholen minder leerlingen hebben en zorgvoorzieningen zoals huisartsenpraktijken onder druk staan. De gemeente Twenterand staat voor de opgave om te anticiperen op de verwachte bevolkingsontwikkeling en vergrijzing. Dit betekent enerzijds het toevoegen van voldoende en passende woningen, inclusief levensloopbestendige en zorggeschikte opties, om aan de behoeften van een ouder wordende samenleving te voldoen. Anderzijds betekent dit het aantrekken en behouden van jongeren en jonge gezinnen. Dit met als doel de brede welvaart in de gemeente te versterken. Hierbij is het cruciaal om na te denken over het type woongemeente dat Twenterand wil zijn, de gewenste woonmilieus en de positionering binnen de regionale woningmarkt. Dit heeft directe gevolgen voor het type en de locatie van (maatschappelijke) voorzieningen, die een sterke sociale basis en zelf- en samenredzaamheid moeten ondersteunen. Aandacht is er ook nodig voor de vitaliteit van de dorpscentra, met name in Vriezenveen en Vroomshoop. Investeringen in verblijfskwaliteit, ruimtelijke samenhang en ruimte voor opkomende branches zoals horeca, cultuur en ontspanning worden gezien als kansen.
2. **Realiseren van een toekomstbestendige woningvoorraad en openbare ruimte**
   De komende jaren ligt er een grote opgave in het toevoegen van nieuwe woningen. Zowel voor de lokale behoefte als - zoals gezegd - om nieuwe inwoners aan te trekken. Hiernaast is het zaak om de woningvoorraad die al aanwezig is toekomstbestendig te maken. Om te zorgen dat deze woningvoorraad ook past bij de toekomstige woonbehoefte liggen er opgaven met betrekking tot verduurzaming, energieprestaties, klimaatbestendigheid en het geschikt maken van de woningvoorraad voor de woon(zorg)behoefte van de toekomst. Tegelijkertijd moet de inrichting van de openbare ruimte hierop aansluiten, met aandacht voor groen, gezondheid en het verenigen van verschillende functies zoals inbreiding en parkeren. De locatiekeuze voor toekomstige woningbouwontwikkelingen in de gemeente Twenterand moet zorgvuldig worden afgewogen in relatie tot beschikbare ruimte, het bodem- en watersysteem, energievoorzieningen, bereikbaarheid en het beperken van milieueffecten en veiligheidsrisico's.
3. **Versterken van de economie met toekomstbestendige bedrijventerreinen en werkgelegenheid**
   De economie van Twenterand, met een sterke vertegenwoordiging van de industrie, handel en landbouw, biedt een solide basis voor de toekomst. De opgave ligt in het versterken van deze sectoren door in te zetten op toekomstbestendige bedrijventerreinen en het creëren van werkgelegenheid. Dit betekent

het bieden van ontwikkel- en schuifruimte (tot ca. 10 ha) op zowel bestaande als nieuwe werklocaties, waarbij verduurzaming en de transitie naar een circulaire economie essentieel zijn. De gemeente wil gericht sturen op 'het juiste bedrijf op de juiste plek', rekening houdend met bereikbaarheid, het beperken van milieu-effecten en een significante bijdrage aan de ambitie om in 2050 volledig circulair te zijn, wat een aanzienlijke ruimtevraag voor duurzame recycling en grondstofverwerking met zich meebrengt. Naast het faciliteren van lokale bedrijven, ligt er ook een opgave om de economische weerbaarheid te vergroten door het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid. Het behouden en aantrekken van talent is cruciaal, gezien de toenemende vergrijzing en de negatieve arbeidspendel. Dit vraagt om geschikte werkgelegenheid met doorgroeimogelijkheden, een aantrekkelijk onderwijs- en opleidingsaanbod, en een passend woning- en voorzieningenaanbod om jongere generaties aan de gemeente te binden.

4. **Waarborgen van duurzame en veilige bereikbaarheid**
   Een cruciale opgave is het invulling geven aan de randvoorwaarden voor duurzame, gezonde en veilige bereikbaarheid, zowel regionaal als binnen de gemeente in en rondom de kernen en buurtschappen. Dit vraagt om keuzes ten aanzien van de rol van de auto, het openbaar vervoer en langzaam verkeer, en de impact hiervan op de infrastructuur en het landschap. De Omgevingsvisie 2.0 vraagt aandacht voor vervoersarmoede en het faciliteren van meer duurzaam vervoer door de ontwikkeling van OV-knooppunten, kleinschalig vervoer en veilige (door)fietsroutes, waaronder de aftakking van de snelfietsroute F35. Ook vanuit het perspectief van brede welvaart is bereikbaarheid een belangrijke pijler: een goede verbinding met steden in de regio, draagt bij aan de aantrekkelijkheid van de gemeente als vestigingsplaats voor nieuwe inwoners en/of bedrijven. De mogelijke ontwikkeling van de Nedersaksenlijn kan de regionale bereikbaarheid per OV verbeteren. De beide stations(omgevingen) bieden hierin volop kansen voor de toekomst. De toekomst van het Kanaal Almelo-De Haandrik, een belangrijke waterweg in de gemeente, is momenteel onderwerp van onderzoek naar het toekomstig gebruik, mede in het licht van eerdere verzakkingen.

5. **Ruimte bieden aan de energietransitie met respect voor de leefomgeving**
   Twenterand zet in op een passende energietransitie om in 2050 energieneutraal te zijn door energiebesparing en duurzame opwekking (RES-bod: 82 GWh in 2030, nu 30 GWh via zon). Dit vraagt om ruimtelijke aanpassingen met aandacht voor milieu en landschap. Er wordt gezocht naar mogelijkheden voor het plaatsen van windmolens (ATT-gebied) en een energiehub (Oosterweilanden). Het vormgeven aan een decentraal energiesysteem en het oplossen van netcongestie zijn cruciaal voor de haalbaarheid van toekomstige ontwikkelingen. In de transitie naar een aardgasvrije omgeving liggen opgaven voor in het treffen van energiebesparende maatregelen, het aardgasvrij maken van woningen en het verder verkennen van alternatieve warmtebronnen zoals groen gas.

6. **Ontwikkelen van een veerkrachtig landschap**
   De gemeente Twenterand - met het gevarieerde landschap dat een belangrijke schakel vormt tussen verschillende regio's - staat voor de taak om haar landschap voor te bereiden op de toekomst. De zandgronden en uitgestrekte veengebieden herbergen unieke waarden die onder druk staan door zowel natuurlijke processen als menselijk handelen. Een belangrijke opgave is het waarborgen van de kwaliteit en de veerkracht van het bodem- en watersysteem. Dit vraagt om een toekomstbestendige inrichting waarbij water en bodem leidend zijn voor toekomstig grondgebruik. Intensief landgebruik, de gevolgen van klimaatverandering en onttrekkingen van grondwater vragen om gebiedsgerichte oplossingen in het buitengebied om problemen zoals verdroging en bodemdaling aan te pakken. Daarnaast ervaart Twenterand de gevolgen van een veranderend klimaat ook in het bebouwd gebied, met vaker voorkomende extreme weersomstandigheden. Dit noodzaakt tot maatregelen om wateroverlast te beperken en periodes van droogte te doorstaan. Het klimaatadaptief maken van de gemeente vraagt om een specifieke aanpak per gebied, rekening houdend met de verschillende landschapstypes, bodem en de bestaande bebouwing. De bescherming en versterking

van de biodiversiteit is een andere belangrijke opgave. Net als in de rest van Nederland staat de natuur in Twenterand onder druk. Het herstellen van natuurgebieden, waaronder de Natura 2000-gebieden in de gemeente, vraagt om gerichte maatregelen, zoals het verbeteren van de waterhuishouding en het verminderen van stikstofdepositie. Het bereiken van een gezonde balans tussen herstellende natuurwaarden en (recreatief) medegebruik door de mens vormt hierbij het uitgangspunt.

7. **Naar een toekomstbestendige balans in het buitengebied**
   Er moet een nieuwe balans worden gevonden tussen verschillende ruimteclaims zoals landbouw, natuur, recreatie en energietransitie. Dit vraagt om keuzes in de Omgevingsvisie 2.0. Het buitengebied staat voor de opgave om de transitie naar een duurzamere en klimaatrobuuste landbouw een plek te geven, waarbij de toekomstige ruimtevraag van de agrarische sector, nieuwe verdienmodellen en de herbestemming van vrijkomende agrarische bebouwing worden onderzocht. De landbouw, een belangrijke identiteitsdrager in het buitengebied, staat voor een transitie naar meer toekomstbestendige vormen van bedrijfsvoering, mede door opgaven op het gebied van bodem, water, stikstof en klimaat. De verwachting is dat een aanzienlijk aantal agrarische bedrijven in de toekomst zal stoppen, wat leidt tot vrijkomende bebouwing en bijbehorende gronden. Het vinden van passende, toekomstbestendige functies voor deze locaties is essentieel om verrommeling te voorkomen en de kwaliteit van het landelijk gebied te behouden. Tegelijkertijd biedt dit kansen voor nieuwe ontwikkelingen die bijdragen aan de vitaliteit van het buitengebied. Daarnaast wordt gekeken naar de potentie van de vrijetijdseconomie als een extra economische pijler, in lijn met regionale ambities.

3

DNA van Twenterand

3.1 KARAKTERISTIEKEN VAN TWENTERAND

Foto door Annemiek Wiggers (RUIMTEVOLK)

→ De Overijsselse gemeente Twenterand bestaat uit **zes kernen en tien buurtschappen**. De zes kernen zijn Den Ham, De Pollen, Geerdijk, Vroomshoop, Westerhaar-Vriezenveensewijk en Vriezenveen. De buurtschappen zijn Bruinehaar, Hallerhoek, Linde, Magele, Meer, Noord-Meer, Weitemanslanden, Westerhoeven en een gedeelte Kloosterhaar en Sibculo (beiden ook gedeeltelijk gemeente Hardenberg). Op 1 januari 2001 zijn de gemeenten Den Ham en Vriezenveen samengevoegd. Sinds 1 juni 2002 draagt de gemeente de naam “Twenterand”.

→ Het landschap van Twenterand typeert zich door een grote variatie in landschapstypen op een klein oppervlakte waarbij veenontginning een grote invloed heeft gehad. Op landschappelijk gebied vormt Twenterand de overgang tussen veen in het oosten en zand in het westen. De gemeente kent **zeven karakteristieke landschapstypen**:

– **Veenontginning Tubbergen:** deze hoogveenontginning is deels gelegen in gemeente Twenterand en deels in gemeente Tubbergen. De hoogveenontginning is grootschalig in het zuidoosten van de gemeente richting Vriezenveen en kleinschalig in het noordoosten rond Langeveen (gemeente Tubbergen).
– **Veenontginning Vriezenveen:** De veenontginning van Vriezenveen bestaat uit hoogveenontginning in het zuiden en het Veenkoloniaal landschap in het noorden. Daartussen ligt het karakteristieke ontginningslint van Vriezenveen. Kenmerken van dit gehele landschapstype zijn de openheid en rationele ontginningstructuur.
– **Veeneleiding:** Dit landschapstype is een belangrijke kwelzone van de Geestersche Molenbeek. De kwelzone heeft de vorm van een smalle, dalvormige laagte.
– **Het Veenschap:** dit landschapstype vormt een belangrijk onderdeel van het beeksysteem dat de Regge voedt. In oostelijke richting liggen de Engbertsdijksvenen waarvan Het Veenschap onderdeel is.
– **Engbertsdijksvenen:** dit landschapstype is het enige restant van het vroegere langgerekte hoogveengebied dat tot Groningen en Drenthe reikte. In dit landschapstype bevinden zich zowel natte en droge delen, landbouwgrond en verschillende gradaties vergraven veen.

Foto door Annemiek Wiggers (RUIMTEVOLK)

- **Hammerflier:** van oorsprong was Hammerflier een nat en moerassig gebied. Tegenwoordig is het noordelijke en centrale deel weidevogelgebied terwijl het zuidwestelijke deel gekenmerkt wordt door kampen en kleinschalige essen.
- **Hallerhoek/Linderflier:** ook hier zijn essen en kampen te vinden, maar deze zijn jonger dan in Hammerflier. Dit gebied wordt vooral gekarakteriseerd door het cultuurhistorische landschap van verspreide kampen met oude bebouwing.[2]

→ De geschiedenis van de **veenindustrie** heeft een grote invloed gehad op de cultuurhistorische kenmerken van Twenterand. De aanleg van het Overijsselse Kanaal heeft ervoor gezorgd dat het veengebied van Den Ham en Sibculo afgegraven kon worden en arbeiders zich hier in de buurt konden vestigen. De veenontginning zorgt voor de traditionele structuur van lintbebouwing langs een of twee hoofdwegen. Met uitzondering van Den Ham zijn alle kernen in gemeente Twenterand ontstaan als **veendorp**. Den Ham is een typisch **brinkdorp** met bebouwing op een hoger gelegen zandgrond.[3]

→ De **ruilverkaveling** rond Vriezenveen in de jaren 1945-1965 heeft grote gevolgen gehad voor de structuur van het landschap. Het oude **slagenlandschap** met lange, smalle kavels werd ingeruild voor grote, **aaneengesloten kavels**. Hierdoor nam de bereikbaarheid en efficiëntie van het landgebruik sterk toe. Toentertijd gold het gebied rond Vriezenveen als paradepaardje van de Cultuurtechnische dienst door de omvang van het project. Vandaar ook dat Vriezenveen door de Rijksdienst van Cultureel Erfgoed is aangesteld als **wederopbouwgebied**. Door deze aanstelling worden gemeenten en bewoners gestimuleerd om rekening te houden met dit cultuurhistorisch verleden tijdens nieuwe ontwikkelingen.[44]

→ In de nabijheid van Twenterand bevinden zich diverse **landgoederen en havezates**. De landgoederen en havezates in Oost-Nederland zijn veelal ontstaan in de 17e en 18e eeuw, toen adellijke families en welvarende burgers zich in buitenverblijven op het platteland vestigden. De meeste havezaten zijn inmiddels verdwenen. Binnen de huidige gemeentegrenzen ligt nabij Den Ham de voormalige havezate

Foto door Leonie van Bergeijk (RUIMTEVOLK)

Mennigjeshave. Aan de oostzijde van de gemeente vormt **Bruinehaar** onderdeel van het landgoed Huize Almelo.[24, 25]

→ De industriële revolutie halverwege de 19e eeuw had grote impact op de regio Twente. Door nieuwe technieken en industrialisatie van textielnijverheid kwam de textielindustrie tot bloei. Ook Twenterand kent duidelijke sporen van het **Twentse textielverleden**. In 1869 vestigde zich in Vriezenveen textielfabriek Jansen & Tilanus. Deze textielindustrie was in het begin van de 20e eeuw een belangrijke werkgever voor mensen uit de directe omgeving.[39]

→ Twenterand kent een actief **religieus, sportief en cultureel verenigingsleven** waarbij een bovengemiddeld aantal inwoners vrijwilligerswerk uitvoert. Met meer dan 100 sportverenigingen, -instellingen en commerciële aanbieders blijft Twenterand actief in beweging. Enkele kenmerkende **evenementen** voor Twenterand zijn het historisch schouwspel in Den Ham, de boerenmarkt in Vriezenveen, de Hammer Brinkdagen, het Turffeest Westerhaar, de feestweek Vroomshoop, de zomerfeesten De Pollen, Randrock Vriezenveen en sportevenementen zoals Twenterandrun, de Triatlon Vroomshoop en Tot de Nek in de Drek.[4,5,6]

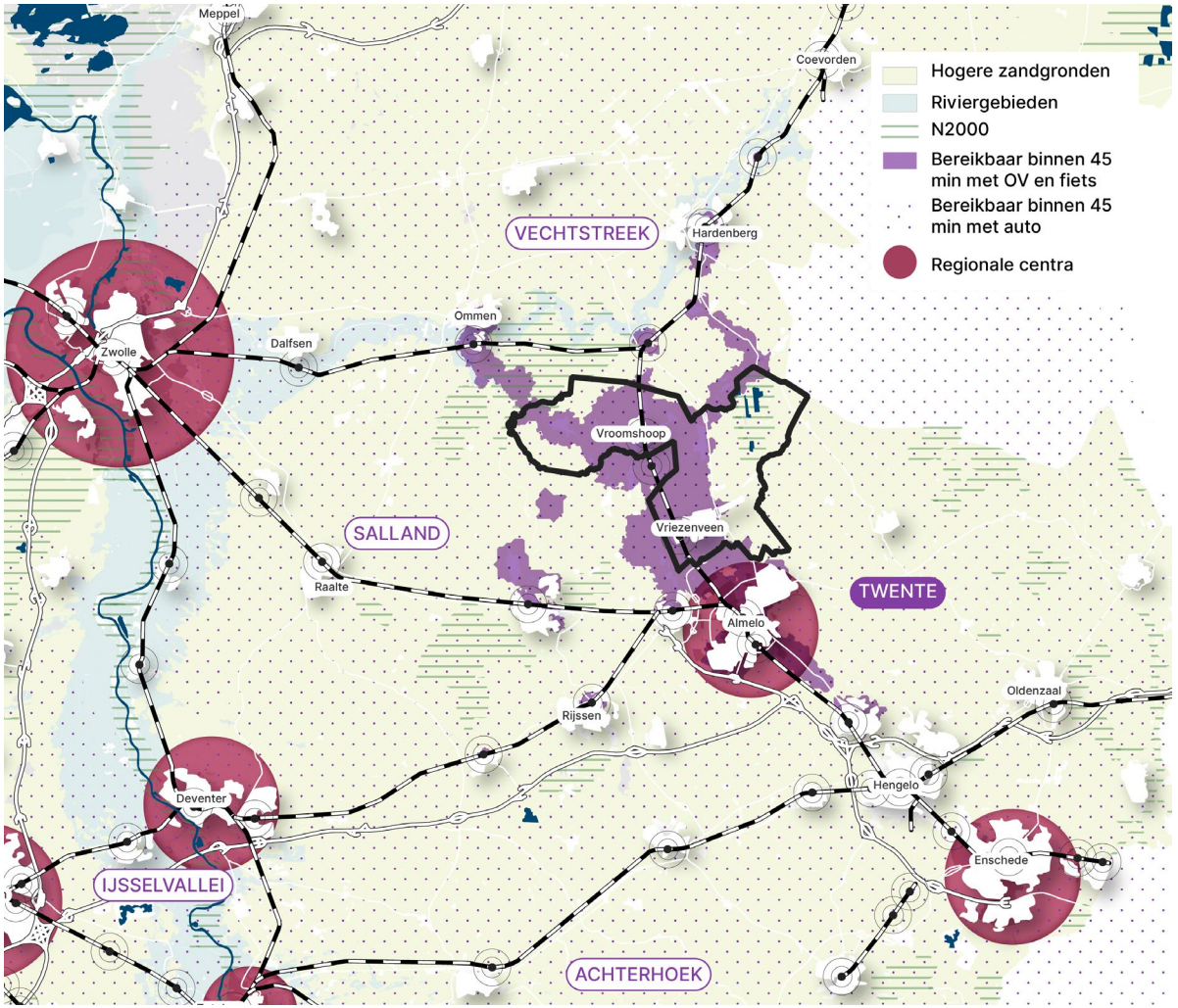
→ Gemeente Twenterand kent een grote vertegenwoordiging van traditionele sectoren zoals **industrie, bouwnijverheid en landbouw.** De gemeente kent veel zelfstandige ondernemers met in het buitengebied veel (kleine) agrarische bedrijven.[4] Het ondernemende karakter van de gemeente en het platteland vormen belangrijke onderdelen van het DNA van Twenterand.

3.2 TWENTERAND IN DE REGIO

→ De gemeente Twenterand kent een bijzondere ligging op de scheidslijn van **Twente, het Vecht-Reggegebied en Salland.** Vanuit landschappelijk perspectief wordt Twenterand beschouwd als onderdeel van de regio Twente: het gebied tussen de Regge en de Dinkel. De gemeente wordt begrensd door het Overijsselse **Vechtdal** in het noorden en de beboste **stuwwallen** (zoals de Sallandse Heuvelrug) in het westen. Binnen de regio Twente zijn de hoogvenen en veenontginningen een uniek kenmerk.[26]

→ Twenterand is ontsloten naar de regio via twee hoofdverbindingswegen: de **N36** in noord-zuidelijke richting en de **N341** in oost-westelijke richting. De **spoorlijn** zorgt voor de noord-zuidverbinding tussen Emmen en Almelo. Binnen de gemeente hebben de dorpen een verschillende oriëntatie op nabijgelegen steden. De dorpen in het noorden van de gemeente richten zich voornamelijk op Hardenberg, Hellendoorn, Ommen en Zwolle terwijl Vriezenveen vooral op Almelo georiënteerd is.[1]

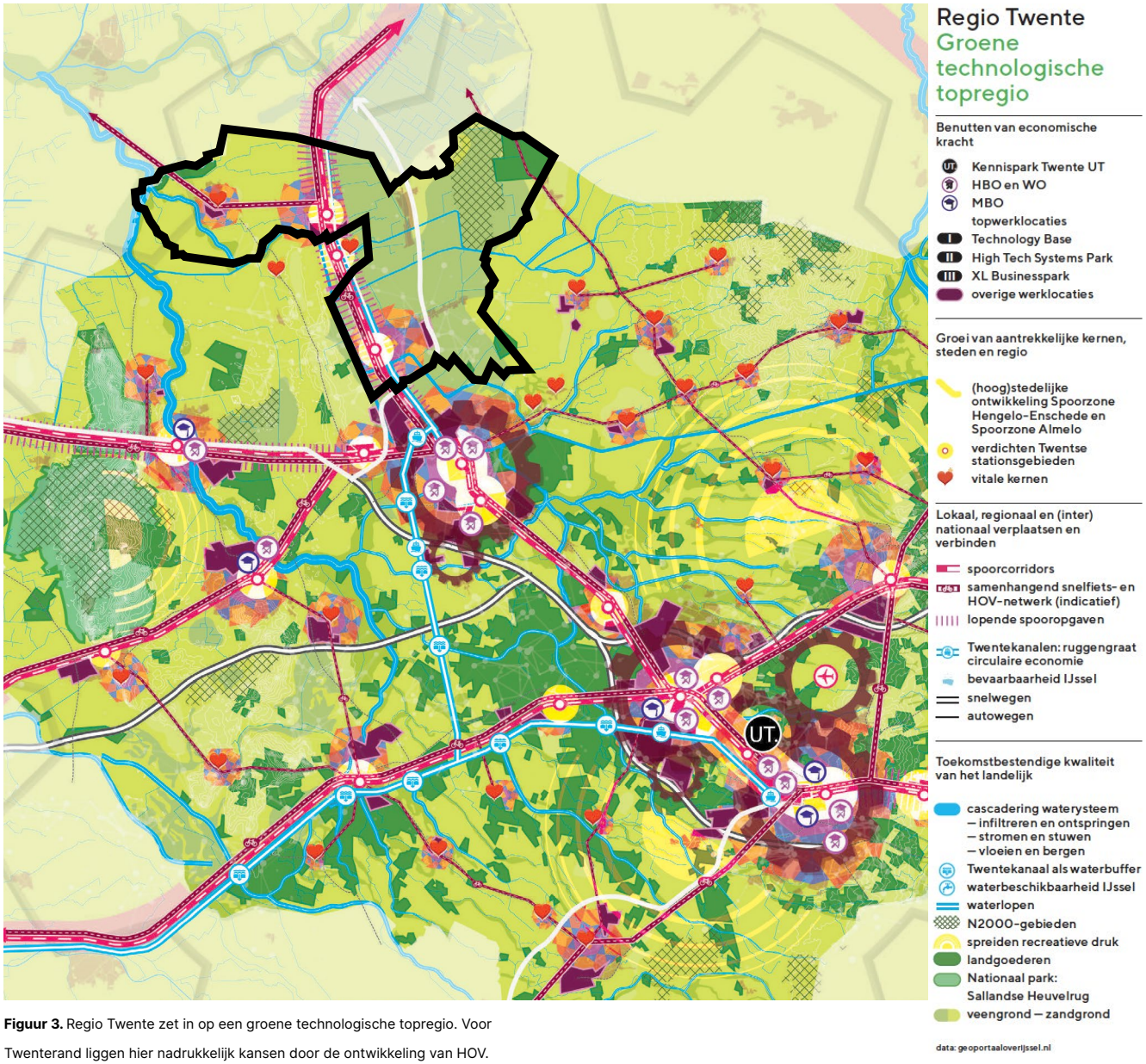
→ Twenterand is één van de 14 gemeenten binnen de **regio Twente**. Twente kenmerkt zich als een regio met een sterke gezamenlijke identiteit, die bijdraagt aan culturele binding en ondernemerschap. Twente kent een rijk industrieel en

agrarisch verleden en is economisch sterk in onder andere **(high-)tech en de maakindustrie**. De steden Almelo, Hengelo en Enschede vormen binnen de regio drie belangrijke centra voor regionale voorzieningen.

→ Binnen de regio Twente wordt op veel vlakken samenwerking opgezocht. Samen met andere **Twentse gemeenten** werkt de gemeente Twenterand aan thema's zoals wonen (en zorg), de energietransitie, (vrijetijds)economie, gezondheid, veiligheid en milieu. Daarnaast maakt de gemeente Twenterand deel uit van de **P10**, een netwerk van grote platteland-sgemeenten uit heel het land. Binnen dit samenwerkingsverband zetten partijen zich in voor een robuust platteland met vitale dorpen. Hierbij komen thema's zoals voorzieningen, wonen, bereikbaarheid, energietransitie, landbouw, toerisme en landschap aan bod.

→ Twente is een regio die volop in ontwikkeling is.[7] Zowel binnen de regio zelf als daarbuiten wordt ze gezien als regio met veel potentie voor groei en ontwikkeling, zowel op economisch vlak als op het gebied van woningbouw.[8] De regio beoogt een schaalsprong in het inwoneraantal, om daarmee een goed vestigingsklimaat en leefbare dorpen en wijken te waarborgen. In een **Ruimtelijke Ontwikkelstrategie (ROS)** werken de Twentse gemeenten, provincie Overijssel en het Rijk samen aan een visie op duurzame verstedelijking.

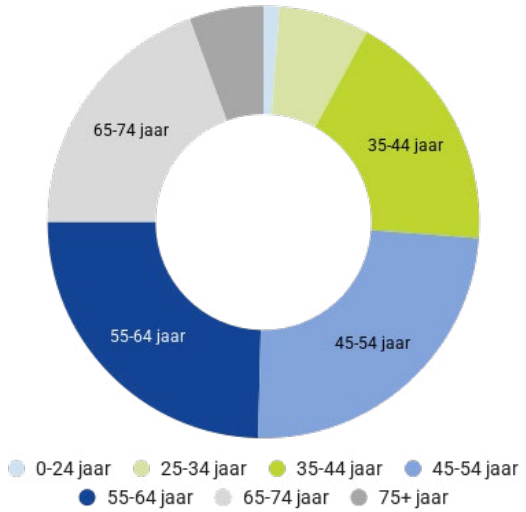

Figuur 3. Regio Twente zet in op een groene technologische topregio. Voor Twenterand liggen hier nadrukkelijk kansen door de ontwikkeling van HOV.

3.3 UITKOMSTEN PARTICIPATIERONDE #1

Om het vertrekpunt voor de Omgevingsvisie 2.0 te bepalen, is het van belang om te weten welke kenmerken, kwaliteiten en opgaven voor de toekomst men ziet voor de leefomgeving van de gemeente Twenterand. Om te achterhalen hoe inwoners van Twenterand naar de leefomgeving kijkt en om te horen welke wensen, zorgen en ideeën er leven, is een **digitale vragenlijst** ingezet. Via verschillende communicatiemiddelen is deze digitale vragenlijst onder de aandacht gebracht. Zo zijn er berichten via social media uitgezet en is de oproep verspreid in het lokale nieuws. Ook zijn per mail leden van het inwonerpanel *'Denkmee Twenterand'* benaderd, is het netwerk van plaatselijke belangen gecontacteerd en is er een flyer verspreid bij bibliotheken en supermarkten. Ten slotte werd er ook de mogelijkheid geboden om een papieren variant van de vragenlijst in te vullen op het gemeentehuis.
In totaal vulden **363 mensen** tussen 3 en 15 april 2025 de vragenlijst in. Niet iedereen heeft de enquête volledig afgerond: in totaal hebben 252 deelnemers de hele enquête ingevuld.
Met het aantal respondenten kan met een betrouwbaarheid van 95% en een foutmarge van 6% uitspraken worden gedaan over de hele populatie van de gemeente Twenterand.

Wanneer we kijken naar de verdeling in leeftijdsgroepen, dan ontstaat een herkenbaar beeld: enkele leeftijdsgroepen (35 - 44 jaar, 45 - 54 jaar, 55 - 64 jaar en 65 - 74 jaar) zijn oververtegenwoordigd in relatie tot de bevolkingsopbouw van de gemeente. Vooral de groep 45 - 54 jaar is sterk overtegenwoordigd. Daartegenover staat dat de groepen 0 - 24 jaar en 25 - 34 jaar juist zijn ondervertegenwoordigd in relatie tot de bevolkingsopbouw. Daar waar bekend, zijn de respondenten relatief goed naar verhouding verdeeld over de verschillende kernen en buurtschappen. De meeste respondenten komen uit de grootste kernen: Vriezenveen, Vroomshoop, Westerhaar-Vriezenveensewijk en Den Ham. Uit Kloosterhaar (gedeelte Twenterand), Westerhoeven en Weitemanslanden zijn geen tot weinig reacties gekomen.

Figuur 4. De figuur toont de leeftijd van de respondenten, onderverdeeld naar leeftijdsgroep.

TWENTERAND ANNO 2025

Deelnemers van de digitale vragenlijst werden verzocht om in enkele steekwoorden de gemeente te beschrijven. De woorden die men voor de leefomgeving kiest, zijn overwegend positief. Men beschrijft Twenterand als een **landelijke en gemoedelijke gemeente met een groen en een divers landschap**. Kwaliteiten zoals rust en ruimtelijkheid van het landschap rondom de kernen worden meermaals benadrukt. De gemeenschap kenmerkt zich volgens deelnemers door een **actief verenigingsleven**, nuchterheid en de aanwezigheid van **noaberschap**.

Figuur 5. De figuur toont een visualisatie van woorden die men gebruikt om de gemeente Twenterand te beschrijven. De grootte van het lettertype laat zien hoe vaak een woord is genoemd

Foto ingezonden door deelnemer vragenlijst

Foto ingezonden door deelnemer vragenlijst

Foto ingezonden door deelnemer vragenlijst

MOOISTE PLEKKEN VAN TWENTERAND

Uit de vragenlijst blijkt dat er zich binnen de gemeente veel plekken bevinden waar men graag komt en/of die sterk worden gewaardeerd. Gebieden die vaak worden genoemd, zijn **Engbertsdijksvenen, het Zandstuvebos en het centrum (met de Brink) van Den Ham**. In de antwoorden komt een combinatie terug van enerzijds natuurlijke en groene gebieden, maar ook waardering voor levendige plekken zoals de verschillende dorpscentra en voorzieningen zoals de sportparken, Het Punt in Vroomshoop en lokale horecagelegenheden.
Om een beter beeld te krijgen bij de plekken waar inwoners waarde aan hechten, werd men in de vragenlijst ook gevraagd naar foto's van mooie plekken uit de gemeente. In totaal zijn er 114 foto's ingezonden.

Figuur 6. De figuur toont een visualisatie van de mooiste plekken in de gemeente volgens respondenten. De grootte van het lettertype laat zien hoe frequent de plek is benoemd

VERBETERPUNTEN

Naast het benoemen van mooie en kenmerkende plekken in de gemeente, is deelnemers ook gevraagd naar plekken waar zij graag ingrijpen of verandering wensen te zien. Een paar locaties vallen daarbij op. Zo wordt het **Manitobaplein** in Vriezenveen, met name het pand van de **Oude Rabobank,** relatief vaak genoemd als een plek die nodig aan verbetering toe is. Naast deze locatie wordt ook het centrum van Vriezenveen in zijn algemeenheid benoemd als verbeteringsplek vanwege **verouderde panden en leegstand**. Ook het centrum van Vroomshoop komt meermaals naar voren als verbeterpunt. Daarnaast worden de verschillende **industrieterreinen** in Twenterand

Foto ingezonden door deelnemer vragenlijst

Foto ingezonden door deelnemer vragenlijst

genoemd als minder mooie plek en benoemt een enkele deelnemer **zonneparken** als een negatieve ontwikkeling voor de landschappelijke kwaliteit. Een ander, minder locatiegebonden maar wel veel aangehaald verbeterpunt, is de **verkeers-veiligheid**. Meerdere respondenten benoemen zorgen en wensen voor verbetering met betrekking tot enkele wegen (bijvoorbeeld N36 en de Hammerstraat in Vroomshoop), onoverzichte-lijke kruispunten of het ontbreken van fietspaden (bijvoorbeeld langs de Engbertsdijksvenen en de Gravenlandweg).

DROMEN OVER DE TOEKOMST: TWENTERAND IN 2050

De dromen over de toekomstige leefomgeving van de gemeente Twenterand zijn veelzijdig. Toch komen bepaalde onderwerpen als rode draad in de antwoorden terug. Opvallend genoeg komen veel woorden die ook benoemd zijn als huidige kenmerken en kwaliteiten van de gemeente, ook terug in de wensen voor de toekomst. Vooruitblikkend naar 2050 hopen deelnemers op een gemeente die nog steeds **groen, landelijk** en **gezellig** is. Ook wenst men dat **noaberschap** en **gemeenschapszin** nog altijd hoog in het vaandel staat. Naast het behouden van deze kwaliteiten, hoopt men in 2050 op een **passend woningaanbod** en **voldoende (basis) voorzieningen**. Andere thema's die meerdere keren worden aangehaald, zijn het verbeteren van bereikbaarheid, mogelijkheden voor recreatie, ruimte voor landbouw en een schone en uitnodigende openbare ruimte.

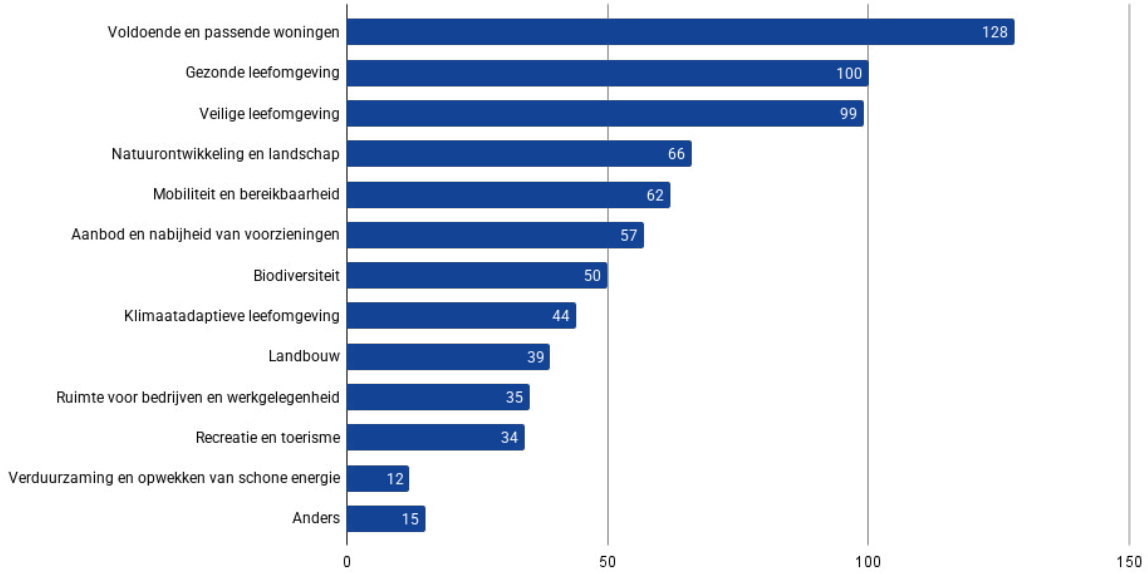
Figuur 7. De figuur toont een visualisatie van woorden die men gebruikt om de gewenste toekomst voor de gemeente Twenterand te beschrijven. De grootte van het lettertype laat zien hoe vaak een woord is genoemd.

BELANGRIJKSTE OPGAVEN VOOR DE TOEKOMST

Ook werd deelnemers gevraagd naar uitdagingen die zij zien voor de gemeente Twenterand. Uit een reeks opgaven - gerelateerd aan de thema's die ook in dit Portret van Twenterand aan bod komen - konden deelnemers aangeven welke opgaven zij als belangrijkst zagen voor de toekomst. Hierbij werd gevraagd om maximaal drie opgaven te kiezen.

Met stip op één werd de aanwezigheid van **'voldoende en passende woningen'** gekozen als belangrijke opgave: 50% van de deelnemers had dit als een van de belangrijkste opgaven aangeduid. Meermaals werd deze opgave in verband gebracht met een vraag naar betaalbare woningen en werd onderstreept dat men behoefte heeft aan geschikte woonruimte voor de jeugd en starters. Andere uitdagingen die het vaakst gekozen werden, waren het inzetten op een **'veilige leefomgeving'** en op een **'gezonde leefomgeving'**. In beide gevallen heeft 39% van de respondenten deze uitdaging gekozen in hun top drie. Als toelichting gaven enkele deelnemers aan deze thema's als randvoorwaardelijk te zien voor een prettige leefomgeving. In de toelichting werden hierbij voorbeelden aangedragen op het gebied van voldoende natuur, het bevorderen van sociale cohesie en verkeersveiligheid.

Enkele andere opgaven werden minder vaak benoemd als meest belangrijk voor de toekomst. In vergelijking met de andere opgaven, wordt het thema 'verduurzaming en opwekken van schone energie' minder geprioriteerd door deelnemers. Ook de onderwerpen 'recreatie en toerisme', 'ruimte voor bedrijven en werkgelegenheid' en 'landbouw' worden minder vaak aangehaald.

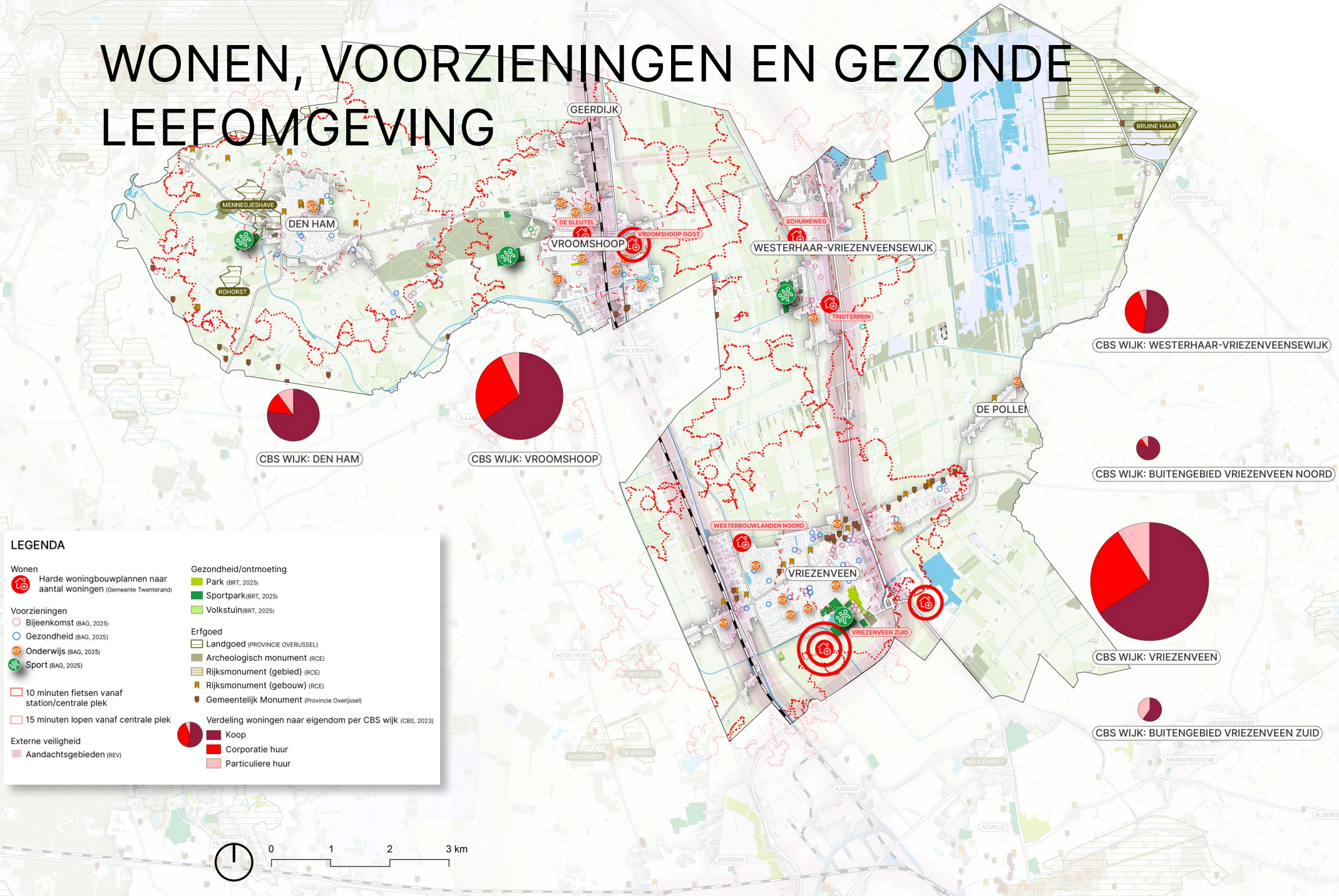

Figuur 8. De figuur toont welke opgaven de respondenten het belangrijkst achten voor de toekomst.

4

Opgaven en ontwikkelingen

WONEN, VOORZIENINGEN EN GEZONDE LEEFOMGEVING

LEGENDA

Wonen
- Harde woningbouwplannen naar aantal woningen (Gemeente Twenterand)

Voorzieningen
- Bijeenkomst (BAG, 2025)
- Gezondheid (BAG, 2025)
- Onderwijs (BAG, 2025)
- Sport (BAG, 2025)

- 10 minuten fietsen vanaf station/centrale plek
- 15 minuten lopen vanaf centrale plek

Externe veiligheid
- Aandachtsgebieden (REV)

Gezondheid/ontmoeting
- Park (BRT, 2025)
- Sportpark(BRT, 2025)
- Volkstuin(BRT, 2025)

Erfgoed
- Landgoed (PROVINCIE OVERIJSSEL)
- Archeologisch monument (RCE)
- Rijksmonument (gebied) (RCE)
- Rijksmonument (gebouw) (RCE)
- Gemeentelijk Monument (Provincie Overijssel)

Verdeling woningen naar eigendom per CBS wijk (CBS, 2023)
- Koop
- Corporatie huur
- Particuliere huur

→ **Demografische ontwikkelingen** zijn autonome ontwikkelingen die invloed hebben op de bevolkingssamenstelling van de gemeente. Een veranderende bevolkingssamenstelling leidt vaak tot veranderingen in behoeften op het gebied van wonen, voorzieningen, mobiliteit, werk, recreatie etc. In de gemeente Twenterand is de verwachting dat er de komende jaren (korte termijn) nog sprake zal zijn van **huishoudensgroei** (+590 huishoudens t/m 2040). Op de langere termijn is nu de verwachting dat een daling wordt ingezet (-150 huishoudens in de periode 2040-2050).[27] De gemeente Twenterand heeft in de Startnotitie Omgevingsvisie 2.0 vastgelegd een zekere bevolkingsgroei na te streven. In het bijzonder gericht op de jongere generaties.[50]

→ Voor wat betreft de **bevolkingsontwikkeling** (aantal inwoners) is de prognose dat op den duur ook sprake kan zijn van daling. In de gemeente Twenterand groeit momenteel het aantal huishoudens in de gemeente harder dan het aantal inwoners. Dit wijst op **huishoudens-verdunning**: minder personen per huishouden. Het aantal kinderen neemt af en veel jongeren tussen 20 en 30 jaar verlaten de gemeente. Woonbehoefte onderzoek suggereert dat dit naast verhuizen wegens relatie, studie en werk, dit vooral te maken heeft met het **gebrek aan betaalbare woningen**.[9]

→ De gemeente Twenterand heeft momenteel te maken met een **vergrijzingsgolf** die de komende jaren verder doorschuift, waardoor het **sterftecijfer** de komende jaren verder zal gaan toenemen. Het aandeel 65+'ers ten opzichte van de totale bevolking neemt toe en tegelijkertijd stijgt de gemiddelde levensverwachting. Dit zorgt voor een verandering in woonwensen: senioren wonen steeds **langer zelfstandig thuis** of zijn op zoek naar **geschikte (levensloopbestendige) woonvormen en woonomgeving** met enige mate van zorg en ondersteuning. Daarnaast is er sprake van **sterke ontgroening** (het afnemen van het aantal jongeren in de bevolking).[9]

→ De sociaal-economische structuur van de gemeente laat zien dat er een aantal buurten zijn in de gemeente met **instapmogelijkheden voor jongeren**. **Doorstromen** is doorgaans lastig omdat er weinig woningen vrijkomen van senioren die kleiner, goedkoper en/of levens-loopbestendig gaan wonen (terugstromers).[9]

→ Volgens het woonbehoefte onderzoek heeft de gemeente Twenterand een **woningbehoefte van 1.188 woningen tot 2032** (1.128 nieuwe woningen, 60 bestaande voorraad en regionale groei is hierin niet meegenomen). De gemeente Twenterand zet voor de komende jaren (korte termijn) in op extra woningen voor het behoud van eigen jongeren 20-30 jaar, voor de huisvesting van statushouders en Oekraïners, een groter aandeel sociale huur en goedkope koop voor starters en regionale groei. De gemeente zet daarmee voorlopig in op 'Steady state'. Steady state is een situatie waarbij de bevolking niet (sterk) krimpt of groeit, maar ongeveer gelijk blijft.[50] Tot het jaar 2037 zal volgens het woonbehoefte onderzoek de woningbouwbehoefte naar verwachting oplopen tot 1.407 woningen (1.279 nieuw en 128 bestaande woningvoorraad).[10]

→ In de **Regionale Woondeal Twente** zijn afspraken vastgelegd dat de woningbouw-behoefte voor een groot deel wordt ingevuld binnen de **sleutelprojecten** Vriezenveen (530 woningen), Vroomshoop Oost (150 woningen t/m 2030 en 100 woningen doorkijk) en Westerhaar Trioterrein (54 woningen). De overige woningbouwbehoefte wordt ingevuld door middel van reguliere initiatieven. [10]

→ Een belangrijke opgave voor de Omgevingsvisie 2.0 is de behoefte die past bij 'gematigd groeien', maar vooral ook de ambitie qua woningbouw in de periode 2032-2050 te bepalen. Dit gaat gepaard met de vraag: wat voor woongemeente wil je zijn in 2050 en voor wie? Dit gaat dus niet alleen om de kwantitatieve ambitie, maar ook de kwalitatieve m.b.t. diverse woonmilieus en -omgeving, duurzaamheid, benodigde hoeveelheid groen en circulariteit. En over de vraag waar je wilt ontwikkelen? Doe je dat vooral via inbreiding of juist uitbreiding? Kansen in het buitengebied of juist in de stationsomgevingen? De ambitie om in hoog tempo woningen toe te voegen komt met een duidelijke **ruimtevraag** naar geschikte locaties voor nieuwbouw en transformatie: voor de grotere kernen, maar ook voor de kleinere kernen, buurtschappen en het buitengebied. Het bodem- en watersysteem, netcapaciteit, bestaande mobiliteitsknooppunten en de

nabijheid van voorzieningen vormen belangrijke randvoorwaarden bij nieuwbouw.

→ De **regio Twente** zet in op groei van aantrekkelijke kernen, steden en regio en hiervoor is **uitbreiding van de woningvoorraad** nodig om gebieden levendig en vitaal te houden met een gemixte leeftijdsopbouw. De regio Twente heeft de ambitie om een **schaalsprong** van 100.000 plus inwoners extra te maken richting 2050. Een deel van deze inwoners zal ook in de gemeente Twenterand terechtkomen. Regionaal worden de **mogelijkheden voor inbreiding en de behoefte aan uitbreidingslocaties** onderzocht. De inwonersgroei zal een belangrijke bijdrage moeten leveren aan het in stand **houden en versterken van het voorzieningenniveau**. Voor de nader te bepalen inwonersgroei in de overige gemeenten zet de regio in op leefmilieus met een groenstedelijk karakter in de spoorzones en aan belangrijke (regionale) verbindingswegen van kernen met treinstations en rondom **locaties met betrouwbare en frequente OV-verbindingen**, waaronder Vriezenveen en Vroomshoop. [7] De omgevingsvisie 1.0 laat ruimte voor zowel inbreiding als uitbreiding. Een opgave voor de Omgevingsvisie 2.0 is goed te kijken waar woningbouw kan landen en aan welke integrale opgaven het nog meer bij kan dragen (koppelkansen).

→ Vanuit regionale afspraken (in de regionale Woonzorgvisie) ligt er een opgave om voor ouderen in de gemeente tot en met 2030 **175 nultredenwoningen, 75 geclusterde woningen en 75 zorggeschikte woningen** te realiseren. [11] Deze woningen zijn nodig voor ouderen met eventuele beperkingen. Tevens is dit nodig om doorstroming op de woningmarkt te faciliteren. [10] Naast ouderen ligt er een opgave in het zorgen voor voldoende huisvesting voor andere aandachtsgroepen. Momenteel is de **lokale woonzorgvisie** van de gemeente Twenterand in ontwikkeling waarin de regionale kaders lokaal worden doorvertaald.

→ De huidige woningvoorraad in de gemeente Twenterand bestaat uit 14.080 woningen.[28] Een groot deel van het aantal woningen dat de gemeente in 2050 nodig heeft, staat er dus al. Dit betekent dat we de woonbehoefte van de toekomst voor een groot deel binnen de **bestaande voorraad** moeten vervullen. Figuur 14 toont de kenmerken van deze woningen: in vergelijking met het landelijke gemiddelde kent Twenterand relatief **veel eengezinswoningen** (85%, ten opzichte van 64% NL) en **koopwoningen** (66%, ten opzichte van 57% NL). De gemiddelde woninggrootte ligt met 149m2 boven het Nederlands gemiddelde van 120 m2.[28] Huurwoningen in het bezit van een woningcorporatie zijn binnen de gemeente te vinden in de kernen Vriezenveen (25%), Vroomshoop (28%), Westerhaar-Vriezenveensewijk (42%) en Den Ham (13%) (zie ook kaartbeeld). Zo'n 82% van de woningvoorraad is voor het jaar 1990 gebouwd. Deze woningen kenmerken zich over het algemeen door een lagere energetische kwaliteit. Om de woningvoorraad die er al staat zo goed mogelijk te kunnen benutten voor de toekomst, zal er naast beschikbaarheid en betaalbaarheid ook voldoende **gestuurd moeten worden op kwaliteit**. Dit vraagt om investeringen in de kwaliteit van woningen en de woonomgeving, bijvoorbeeld op het gebied van **verduurzaming en energieprestaties** en **klimaatbestendigheid** van woningen en de woonomgeving en het geschikt maken van woningen om langer zelfstandig thuis te kunnen blijven wonen.

→ Tegelijkertijd moeten bestaande woningen woontechnisch aan kunnen sluiten op de veranderende woonbehoeften: hierbij gaat het bijvoorbeeld om de **aanpassing naar levensloopbestendige en/of zorggeschikte woningen**. Over het algemeen is een groot deel (ca. 82%) van de woningen in de gemeente Twenterand in de basis aanpasbaar: woningen die geschikt zijn voor en aangepast kunnen worden aan de behoefte van mensen met mobiliteitsbeperkingen ('aanpasbare woningen').[29] Tevens kan je vanuit het oogpunt van **transformatie van bestaande woningen** kijken naar mogelijkheden vanuit optoppen, splitsen en verkamering.

→ Ontwikkelingen zoals een toename in inwoners met **dementie** en met een **verminderde mobiliteit** vragen om een andere inrichting van de openbare ruimte. Ook neemt de **vraag naar zorg** toe, terwijl landelijk het **aanbod aan zorgpersoneel en beschikbare mantelzorgers afneemt** (zie figuur 16). De opgave ligt voor om inwoners te faciliteren om zo lang mogelijk **zelfstandig thuis te wonen**, en daarnaast het **zorgaanbod op peil** te houden.

→ Het adviesrapport “Elke regio telt!” constateert dat in de regio’s buiten de economische kerngebieden in Nederland,steeds vaker **essentiële voorzieningen onder druk staan**. Dit zien we ook in de gemeente Twenterand. Voorzieningen die onder druk staan kunnen leiden tot achterstanden en verschillen in gezondheid.[12] Landelijk zien we dat door de druk op (kleinschalige) voorzieningen er steeds meer wordt gekozen voor het **clusteren** van bijvoorbeeld zorg, onderwijs en detailhandel. Voor de Omgevingsvisie 2.0 ligt de vraag voor hoe je je **voorzieningenniveau in de toekomst** zou willen organiseren en voeren we het gesprek over geografische spreiding en/of clustering. Voor **onderwijsvoorzieningen** ligt er de komende jaren een opgave in Twenterand m.b.t. toekomstbestendige huisvesting. Momenteel wordt verkend waar en hoe (basis) scholen in de toekomst een plek krijgen binnen de gemeente. Dit geldt ook voor het **zorgvastgoed** in de gemeente.

→ Het is cruciaal voor nu en de toekomst dat **voorzieningen (voor dagelijkse benodigdheden)** goed toegankelijk zijn, zowel met de auto, het (vraaggestuurd) openbaar vervoer als de fiets. Uit de kaart blijkt dat de inwoners in het met name het westelijke deel van het buitengebied in de gemeente meer dan 10 minuten moeten fietsen om voorzieningen te bereiken. Vooral met het oog op de toenemende vergrijzing is de **toegankelijkheid van voorzieningen**, met name vanuit de **kleine kernen, buurtschappen en buitengebied** (voor- en natransport), een belangrijk aandachtspunt voor de Omgevingsvisie 2.0. Dit geldt in de eerste plaats voor de zogenoemde abc-voorzieningen: apotheek, arts, boodschappen en contact/ontmoeten.

→ De gemeente Twenterand zet in op een sterke **sociale basis**.[36] Buurt- en dorpshuizen, multifunctionele accommodaties, scholen/ kindcentra, kerkgebouwen en (sport) verenigingen vervullen voor veel inwoners een belangrijke **ontmoetingsfunctie.** Momenteel zijn deze voorzieningen in nagenoeg alle kernen aanwezig (zie kaartbeeld). Binnen ontmoetingsplekken speelt vrijwilligerswerk vaak een belangrijke rol. De samenleving van de gemeente Twenterand kenmerkt zich door een hoge mate van maatschappelijke betrokkenheid: relatief veel inwoners zetten zich in voor vrijwilligerswerk (zie figuur 12). De verwachting is echter dat **vergrijzing** en een zichtbare landelijke trend van **afname aan vrijwilligers** ervoor zorgen dat de instandhouding van bepaalde voorzieningen onder druk komt te staan.[35] Om de sociale dynamiek en de zelf- en samenredzaamheid in gemeenschappen te behouden, ligt er een opgave voor de Omgevingsvisie 2.0 voor het binden van jonge mensen. Passend woningaanbod is hierbij een belangrijk middel.

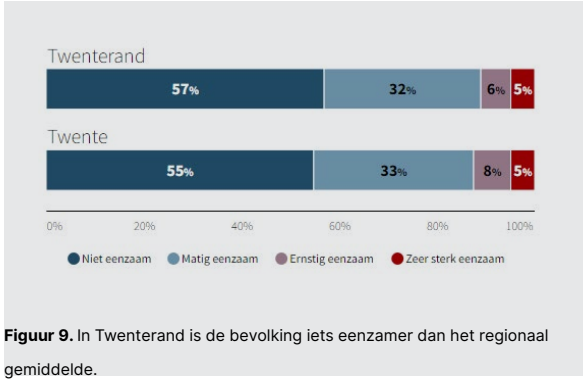
→ **Cultuur** vormt een belangrijke kern binnen de samenleving van de gemeente Twenterand. Het zit geworteld in **tradities en gewoonten** zoals de carnaval in Vroomshoop en de lokale dialecten en streektaal, maar ook het gebruik en de inrichting van het platteland zoals de naoorlogse ruilverkaveling in Vriezenveen. Dit soort immaterieel erfgoed definieert de collectieve identiteit. Erfgoed, zowel tastbaar als immaterieel, belichaamt deze cultuur. Zoals ook wordt beschreven in hoofdstuk 2 van dit document, is de gemeente rijk aan erfgoed. Monumenten, landschappen en archeologische vondsten vormen het materiële erfgoed, terwijl verhalen en gebruiken het immateriële erfgoed omvatten. De opgave - ook voor deze Omgevingsvisie 2.0 - is het behoud, doorontwikkeling en de beleving van dit erfgoed, waarbij **verbinding met toerisme en educatie** cruciaal is.[37]

→ Vanuit de zorg zien we de komende jaren opgaven op de gemeente afkomen. Inwoners van Twenterand zijn gemiddeld genomen **iets ongezonder** dan het Nederlandse gemiddelde. Daarnaast groeit de vraag naar zorg in de gemeente Twenterand en **stijgen de zorgkosten**. De gemeente krijgt steeds meer hulpvragen voor maatschappelijke ondersteuning en jeugdzorg.[31] Vergrijzing, langer thuis wonen, passend onderwijs, meer mentale problemen bij jongeren en het steeds vaker voorkomen van (vecht)scheidingen zijn hier mede debet aan.[30] Voor de houdbaarheid en toegankelijkheid van zorg en ondersteuning, is een meer **preventieve manier van denken en werken noodzakelijk**. De gemeente wil zich inzetten op preventieve gezondheidszorg om zo ieders gezondheid te bevorderen en te beschermen en ziekten te voorkomen.[30] Voor de Omgevingsvisie 2.0 ligt een opgave om keuzes te maken die mentaal welbevinden,

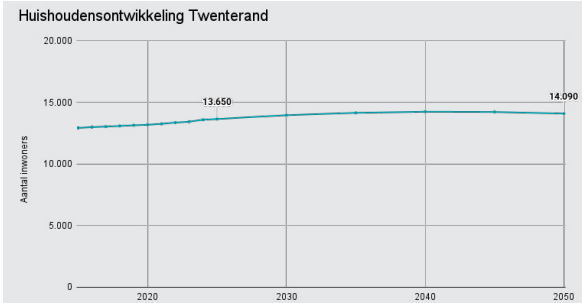
actieve leefstijl en een gezonde voeding bevorderen.

→ Voor het bevorderen van de **fysieke en mentale gezondheid** heeft de gemeente Twenterand de ambitie om in 2040 75% van de inwoners te laten voldoen aan de beweegrichtlijnen. De gemeente heeft de ambitie om de vier sportparken die Twenterand rijk is (Het Midden in Vriezenveen, De Rohorst in Den Ham, De Bosrand in Vroomshoop en Twistveen in Westerhaar) de komende jaren door te ontwikkelen tot vitale sportparken. Daarnaast constateren we dat steeds meer mensen **bewegen en sporten in de openbare ruimte**. De openbare ruimte maakt onlosmakelijk deel uit van de infrastructuur voor sport en bewegen in Twenterand. Dit geldt ook voor inclusieve speelpleinen. De inzet is om het sportief (mede) gebruik van openbare ruimten verder uit te breiden en te versterken en zo maximaal te benutten.[32] Hier ligt o.a. op het gebied van **beweegvriendelijkheid, toegankelijkheid en recreatieve routes** een opgave voor de Omgevingsvisie 2.0.

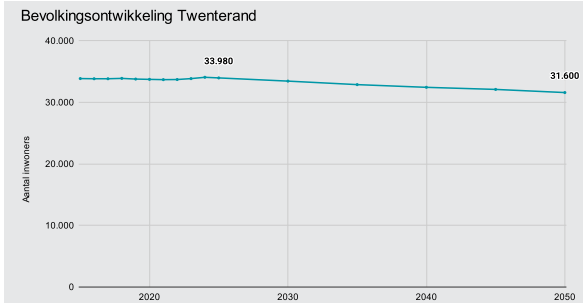
→ Vanuit de Omgevingswet zijn overheden, in samenwerking met bedrijven en inwoners, verantwoordelijk voor een goede kwaliteit van de leefomgeving op het gebied van **milieuaspecten** zoals luchtkwaliteit, waterkwaliteit, bodemkwaliteit, geur- en geluidhinder en externe veiligheid. Dit vraagt om zorgvuldige afweging van deze aspecten bij ruimtelijke ontwikkelingen.

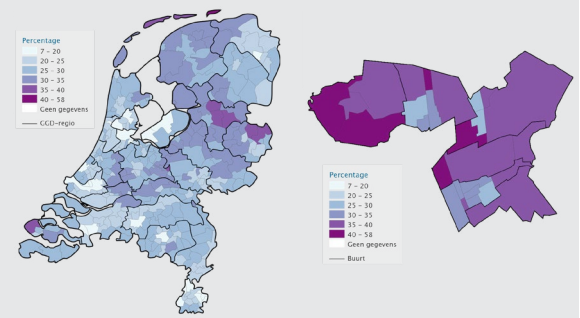
Figuur 9. In Twenterand is de bevolking iets eenzamer dan het regionaal gemiddelde.

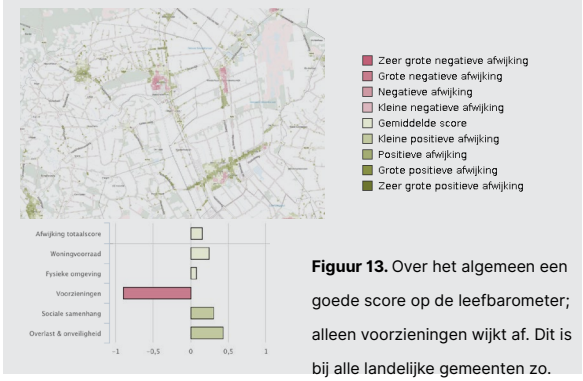
Figuur 10. Aantal huishoudens blijft heel licht groeien.

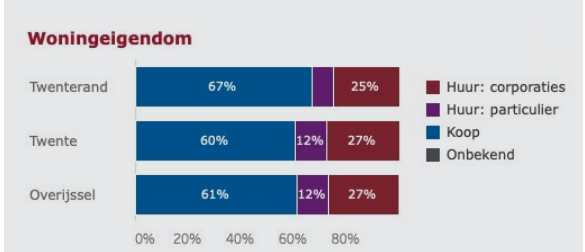
Figuur 11. Lichte bevolkingsdaling verwacht tot 2050.

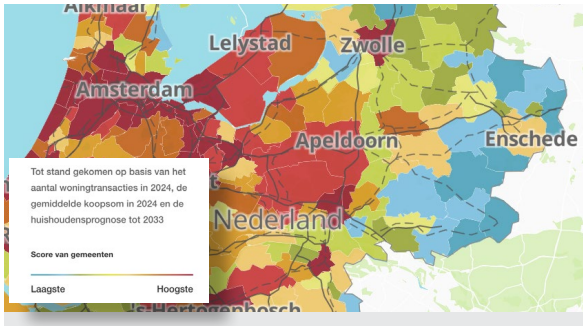
Figuur 12. Relatief veel mensen doen vrijwilligerswerk in Twenterand.

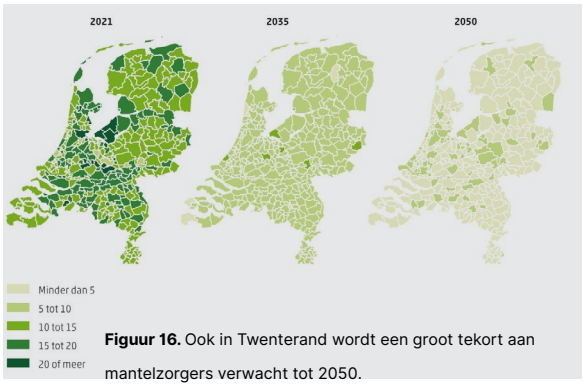
Figuur 13. Over het algemeen een goede score op de leefbarometer; alleen voorzieningen wijkt af. Dit is bij alle landelijke gemeenten zo.

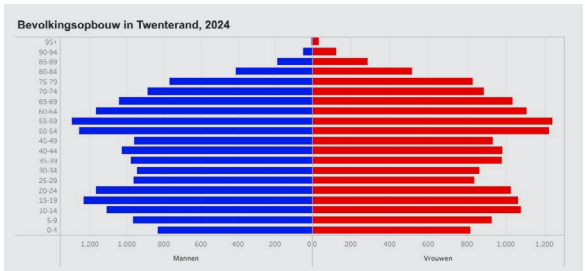
Figuur 14. Veel koopwoningen in Twenterand in vergelijking met Twente en Nederland.

Figuur 15. Twenterand voelt nog niet de 'hitte' op de woningmarkt zoals in Zwolle en in mindere mate Enschede.

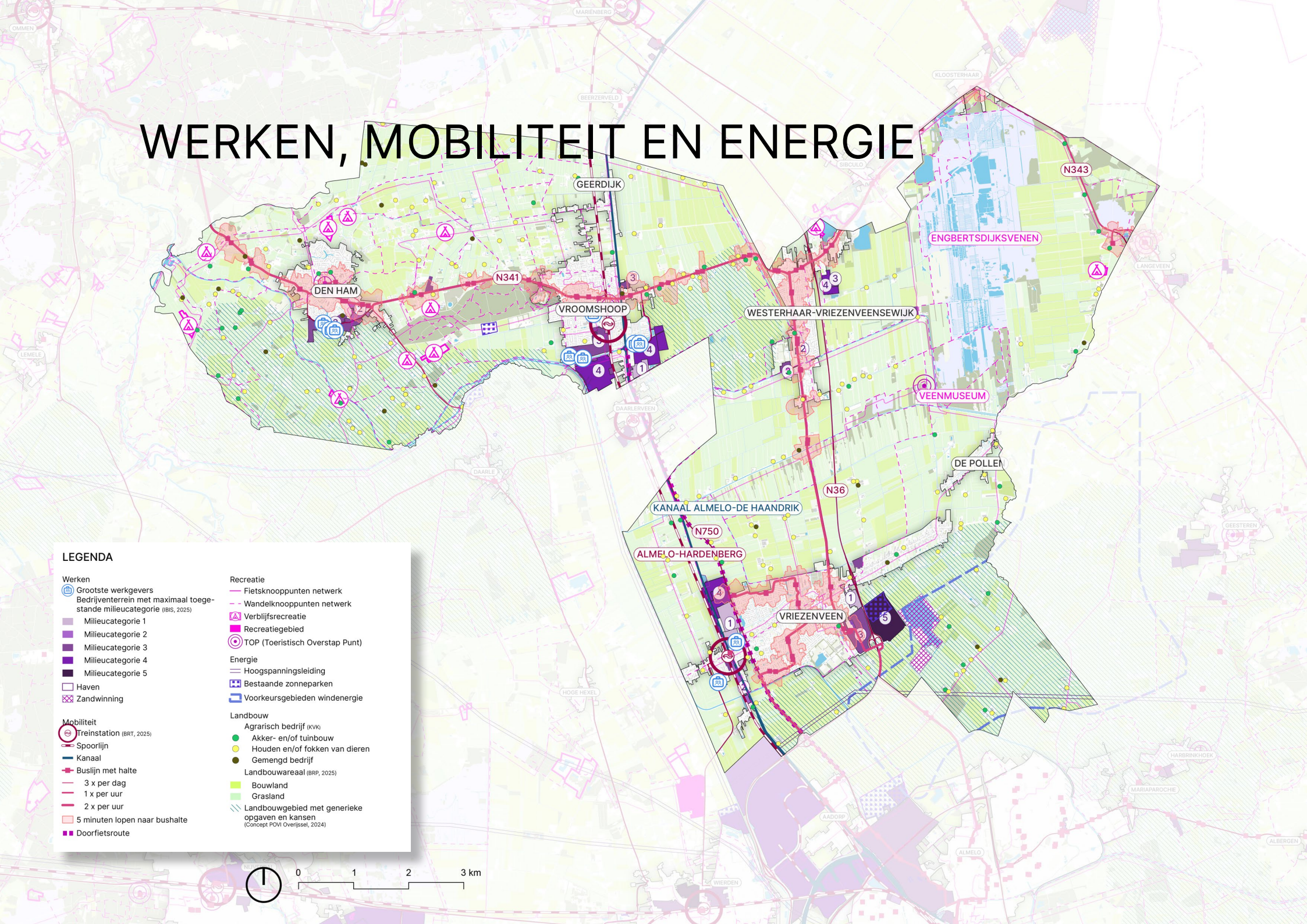

Figuur 16. Ook in Twenterand wordt een groot tekort aan mantelzorgers verwacht tot 2050.

Figuur 17. Deze bevolkingspiramide laat de grote groep 50 - 65 jarigen zien: de vergrijzingsgolf die de komende jaren doorschuift.

WERKEN, MOBILITEIT EN ENERGIE

→ In het meten van de welvaart is de laatste jaren een verschuiving zichtbaar van een focus op inkomen en koopkracht naar een bredere focus op alle factoren die bijdragen aan de kwaliteit van leven - ook wel **'brede welvaart'**. De verschuiving in het denken is ook in de regio Twente zichtbaar. Onder de noemer **'Bruto Twents Geluk'** investeren partijen in de regio in goed wonen, werken en leven. Er worden kansen gezien om de profilering van Twente als regio met een focus op geluk in te zetten voor het behoud en aantrekken van talenten. [13] Dit biedt ook kansen voor de gemeente Twenterand. Voor de Omgevingsvisie 2.0 ligt de opgave voor om op integrale wijze actief bij te dragen aan de verschillende dimensies die onderdeel zijn van het Bruto Twents Geluk.

→ De sectoren met de meeste banen in de gemeente Twenterand zijn **industrie en handel.** In vergelijking met Nederland en Overijssel kent Twenterand een bovengemiddeld aandeel banen in deze sectoren. Ditzelfde geldt voor de landbouwsector (zie figuur 18). Het relatief grote aandeel banen in deze sectoren maakt dat Twenterand een **sterke productiesector** kent. Dit biedt een stevige basis om op door te bouwen en sluit goed aan bij **bovenlokale ambities** voor het positioneren van Twente als een regio met een **onderscheidende sterke (high-tech) maakindustrie en circulaire bouwindustrie.**

→ In de gemeente liggen 9 bedrijventerreinen: 2 in Den Ham, 3 in Vriezenveen, 3 in Vroomshoop en 1 in Westerhaar-Vriezenveensewijk (zie kaartbeeld). Voor een vitale economie is **toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen** van belang. Hierbij gaat het zowel om het type bedrijvigheid als om het bieden van ruimte voor innovatie, verduurzaming en verblijfskwaliteit. Ook de transitie naar een **circulaire economie** vraagt om ruimte op en nabij werklocaties. Het streven is om in 2050 volledig circulair te zijn als het gaat om het gebruik van materialen en grondstoffen. Dit vraagt om meer inzet en fysieke locaties voor duurzame recycling en duurzame grondstofverwerking. Het ruimtebeslag van een circulaire economie ligt volgens het PBL op +40% van de huidige bedrijventerreinen.[14]

→ Naast het bieden van ruimte aan toekomstbestendige ontwikkelingen van lokale bedrijven, wordt met het oog op het vergroten van de economische weerbaarheid ook ingezet op het **aantrekken van nieuwe bedrijvigheid**. Dit brengt een **ruimtevraag** voor de bedrijventerreinen met zich mee. In de regionale programmeringsafspraken zijn afspraken vastgelegd over uitbreidingsmogelijkheden voor **circa 30 - 45 ha tot 2040**. Om ruimte te bieden voor uitbreiding en nieuwvestiging van bedrijven, wordt onder andere gekeken naar uitbreidingsmogelijkheden van Oosterweilanden (Vriezenveen), van het gemengd bedrijventerrein bij Vroomshoop-Oost en van gemengd bedrijventerrein Garstelanden (Westerhaar-Vriezenveensewijk).[15] Ook is in het Masterplan voor Vriezenveen Zuid een zoekgebied opgenomen voor een bedrijventerrein aan de oostzijde van de N36, nabij de zandwinning.[42]

→ Bij het nadenken over de toekomst van bestaande en nieuwe bedrijventerreinen, is het wenselijk om doelgericht te sturen op het principe van **'het juiste bedrijf op de juiste plek'**. Aspecten zoals (regionale) bereikbaarheid van de werklocaties (logistiek en woon-werkverkeer), maar ook het beperken van nadelige milieu-effecten spelen daarin een belangrijke rol.

→ Twenterand kent een relatief goede economische uitgangspositie. Het **werkloosheidspercentage in de gemeente ligt onder het provinciale en landelijke gemiddelde**. Tegelijkertijd is wel het aantal banen per 1.000 inwoners lager dan het landelijk en provinciaal gemiddelde.[16] De gemeente kent een negatieve arbeidspendel en er werken meer Twenteranders buiten de gemeente dan in de gemeente zelf (zie figuur 23). Inwoners die elders werken, doen dit voornamelijk in Almelo of in andere Twentse gemeenten. Het is van belang dat er in de toekomst voldoende ruimte blijft voor **werkgelegenheid binnen de gemeentegrenzen** en dat er tegelijkertijd ook voldoende mogelijkheden blijven bestaan om in Twenterand te wonen en elders te werken.

→ Toenemende vergrijzing en het vertrek van jongeren en jongvolwassenen zorgen voor een toenemende druk op de (potentiële) **beroepsbevolking**. Hier ligt een opgave voor om mogelijkheden te verkennen om **jongere**

generaties als (toekomstige) werknemers te binden aan de gemeente. Dit vraagt om geschikte werkgelegenheid en doorgroeimogelijkheden, een aantrekkelijk onderwijsaanbod, opleidingsmogelijkheden, maar ook een passend woning- en voorzieningenaanbod.

→ Veranderingen in het consumentengedrag brengen gevolgen met zich mee voor de **detailhandel** in centrumgebieden van de kernen. Het behouden en versterken van een divers en aantrekkelijk winkelaanbod is van belang voor het in stand houden van de leefbaarheid van de kernen en hun directe omgeving. Voor **versterking van de centrumgebieden** van Vriezenveen en Vroomshoop worden mogelijkheden gezien in het investeren in de verblijfskwaliteit van de openbare ruimte, het beter benutten van ruimtelijke samenhang en het bieden van ruimte aan opkomende branches zoals horeca, cultuur en ontspanning. Ook het investeren in de verblijfskwaliteit kan bijdragen aan de duur van bezoeken.[17]
In Vriezenveen zijn met het opstellen van een **centrumvisie** en een uitvoeringsprogramma hier de afgelopen jaren al belangrijke stappen in gezet.

→ **Landbouw** vormt in het buitengebied van de gemeente een belangrijke identiteitsdrager. In het landelijk gebied zijn een groot aantal agrarische bedrijven gevestigd. Hierbij gaat het met name om **melkveehouderijen en akkerbouwbedrijven**. Opgaven in het landelijk gebied (zoals bodem- en waterkwaliteit, stikstof, klimaatadaptatie en biodiversiteit) en bijbehorende wet- en regelgeving vragen om een transitie naar meer **toekomstbestendige vormen van bedrijfsvoering**. Daarbij valt te denken aan innovatie, extensivering en het verkennen van alternatieve verdienmodellen.

→ Landelijke trends zoals een toename in vrije tijd, welvaart en verstedelijking gaan gepaard met een grotere behoefte aan mogelijkheden voor recreatie (in het groen). **Vrijetijdseconomie** vormt momenteel slechts een beperkt onderdeel van de economie van Twenterand. De gemeente kent in vergelijking met de regio Twente weinig banen in de sector recreatie en toerisme (zie ook figuur 18). Er liggen kansen om de vrijetijdssector meer te benutten als economische pijler. Dit is in lijn met regionale ambities op het gebied vrijetijdseconomie.[18] De uitdaging is om op zoek te gaan naar geschikte en duurzame vormen van vrijetijdseconomie, met oog voor kwaliteit en impact op de omgeving.

→ **Bereikbaarheid** van voorzieningen zoals winkels, zorg en onderwijs is een belangrijke pijler voor brede welvaart. Om ervoor te zorgen dat men zich goed van plek A naar B kan verplaatsen, moet de (OV)-bereikbaarheid binnen de gemeente én vanuit de regio op peil zijn. Dit vraagt om voldoende en **veilige infrastructuur**, maar ook om aandacht voor **vervoersarmoede** (het niet kunnen betalen van het OV of een auto). Op dit moment is de auto het primaire vervoermiddel voor de meeste inwoners van Twenterand. De N36, de N341 en de N750 vormen de belangrijkste verkeersaders die de dorpen met elkaar en de regio verbinden.

→ Met het oog op een gezonde leefomgeving ligt er een opgave voor om keuzes voor **meer duurzaam vervoer** te faciliteren. Alternatieven zoals OV, deelvervoer en actieve mobiliteit (fietsen, wandelen) krijgen in toenemende mate aandacht. Om hier binnen de gemeente invulling aan te geven, kan daarbij - in samenwerking met de provincie Overijssel - gekeken worden naar knooppuntontwikkeling (bijvoorbeeld rondom de treinstations), nieuwe vormen van kleinschalig vervoer, maar ook het (door)ontwikkelen van veilige (door)fietsroutes, zoals de aftakking van de snelfietsroute F35 Almelo - Vriezenveen. Ook de ontwikkeling van de **Nedersaksenlijn** (via verbinding Vroomshoop-Almelo) kan bijdragen aan een grotere aantrekkelijkheid van het OV, vanwege een verbeterde regionale bereikbaarheid.

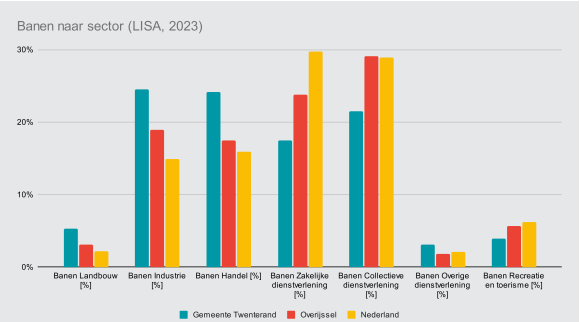
→ Het **Kanaal Almelo-De Haandrik** - gelegen midden in de gemeente Twenterand - is aangehaakt op het Twentekanaal. Aan het Twentekanaal liggen diverse belangrijke binnenhavens (Markelo, Goor, Delden, Hengelo naar Enschede) maar ook aan de aftakking richting Almelo en het noorden (de Haandrik) liggen verschillende bedrijven die het kanaal actief gebruiken.[7] De provincie Overijssel is in 2011 begonnen met **werkzaamheden aan het Kanaal Almelo-De Haandrik**. Doel was het kanaal geschikt te maken voor grotere scheepvaart. De werkzaamheden zijn in 2016 afgerond. In de jaren daarna kwamen

verzakkingen langs het kanaal aan het licht. De verzakkingen zorgden voor schade aan huizen en wegen. Er werd een verband gelegd met de werkzaamheden aan het kanaal. Momenteel (april 2025) zijn herstelwerkzaamheden en schadeafhandeling gaande. Daarnaast voert de provincie Overijssel onderzoek uit naar het toekomstig gebruik van het kanaal.[38]

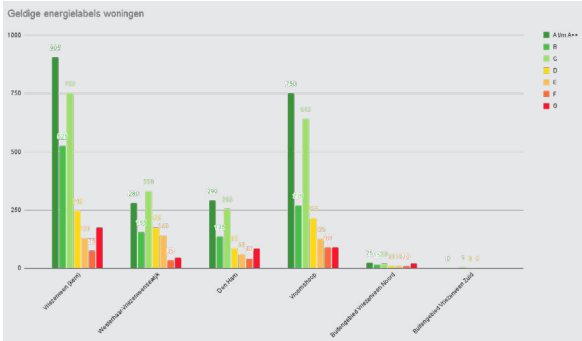
→ In lijn met het Klimaatakkoord heeft Twenterand het doel om in 2050 **energieneutraal** te zijn. Om hiertoe te komen, moeten investeringen plaatsvinden in energiebronnen, de energie-infrastructuur en in de energievraag ten behoeve van een **decentraal energiesysteem**. In de **RES 1.0 Twente** is voor de periode tot 2030 een lokale bijdrage van 82 GWh vastgelegd. Via 'zon op dak' en 'zon op land' wordt momenteel al circa 30 GWh duurzame energie opgewekt. [19] Daarnaast wordt samen met buurgemeenten Almelo en Tubbergen in het grensgebied van de gemeenten onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor de plaatsing van **windmolens** en zijn er plannen voor de ontwikkeling van een energiehub bij bedrijventerrein Oosterweilanden.

→ Het verhelpen van **netcongestie** door verzwaring van het elektriciteitsnetwerk is een vereiste om de energietransitie mogelijk te maken. Dit heeft een impact voor de ondergrond (kabels), maar vraagt ook om voldoende plekken voor transformatorhuisjes en ruimte voor nieuwe elektriciteitsstations.

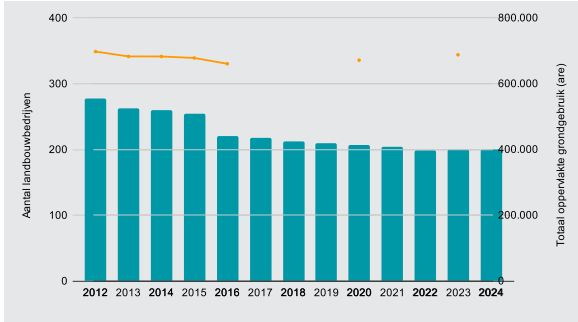
→ Onderdeel van de energietransitie is het **aardgasvrij** maken van de bestaande bebouwde omgeving. In het kader van de **warmtetransitie** wordt gezocht naar alternatieve manieren om woningen duurzaam te verwarmen. Omdat er binnen de gemeente weinig mogelijkheden voor collectieve oplossingen (warmtenetten) zijn, moet vooral worden ingezet op individuele oplossingen. Dit legt de verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van panden en het treffen van energiebesparende maatregelen voornamelijk bij particuliere (woning)eigenaren. Naast de noodzaak van dergelijke maatregelen, ligt er ook een uitdaging voor in het opschalen van de opwek en productie van groen gas als alternatieve warmtebron.

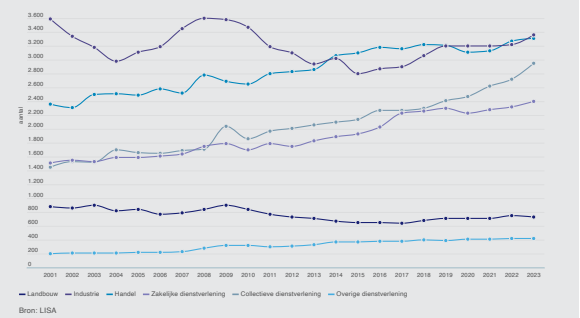
Figuur 18. Twenterand relatief veel banen in de landbouw, industrie en handelssector.

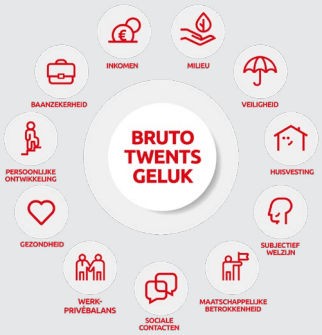
Figuur 19. Twenterand kent relatief zeer veel hoge energielabels.

Figuur 20. De schaalvergroting in de landbouw is goed te zien door afname van aantal bedrijven maar constant areaal aan landbouw.

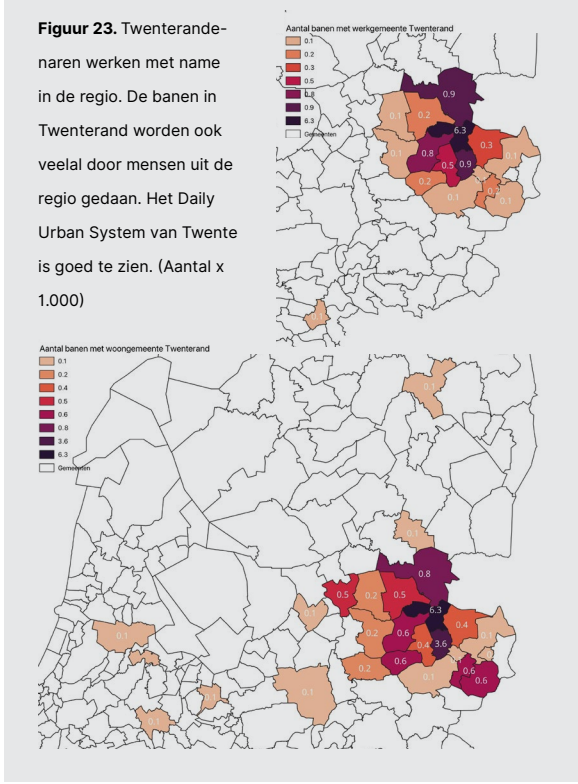

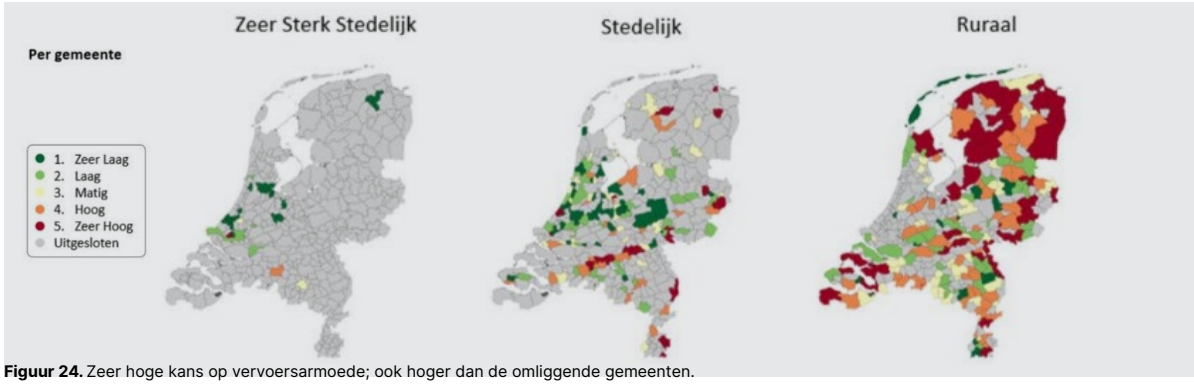
Figuur 21. Afname van aantal banen in de landbouw; collectieve en zakelijke dienstverlening de grootste stijging.

Figuur 22. Het Bruto Twents Geluk wordt onderverdeeld in elf dimensies, die overeenkomen met de landelijke Brede Welvaart Indicator

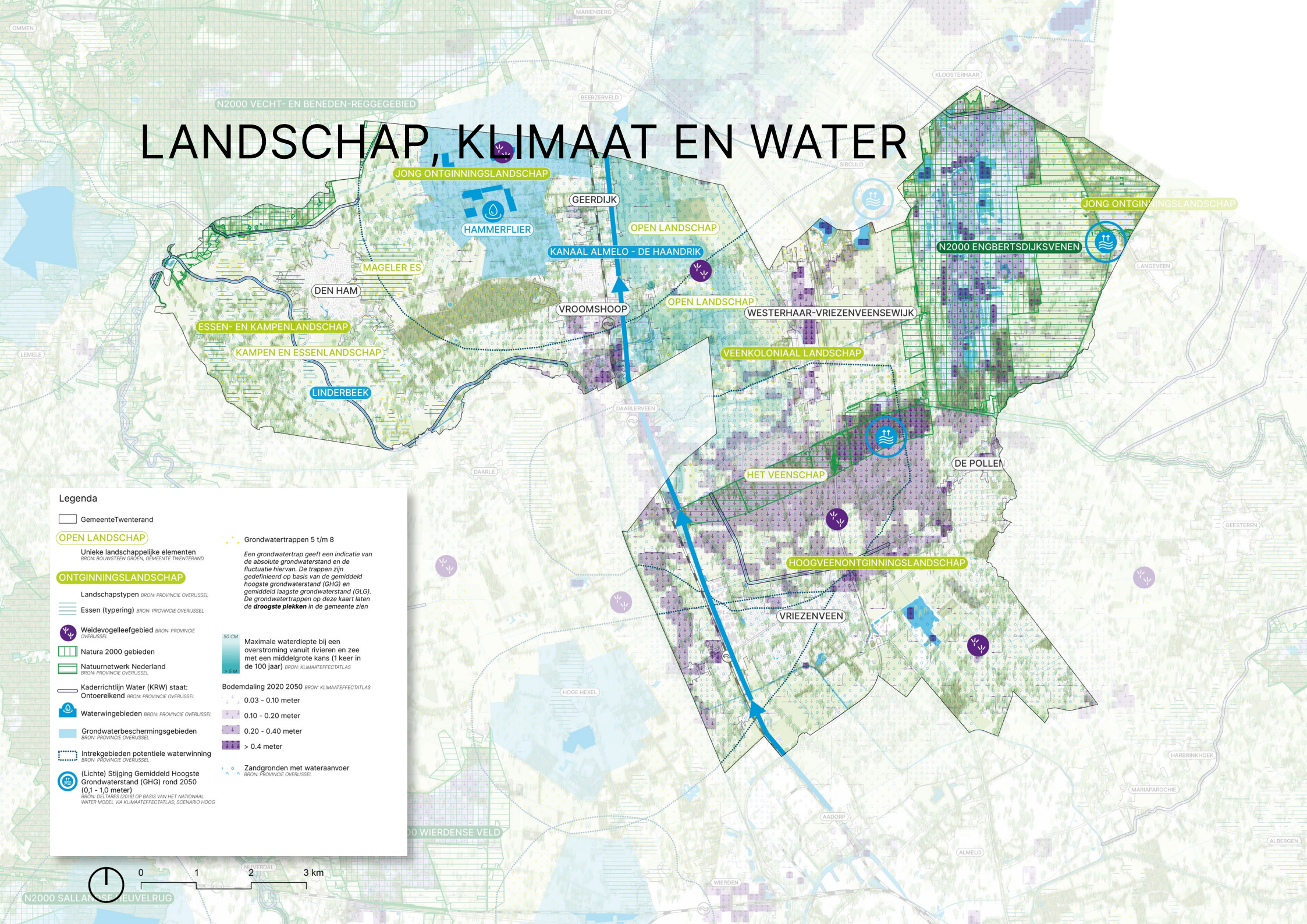
Figuur 23. Twenterandenaren werken met name in de regio. De banen in Twenterand worden ook veelal door mensen uit de regio gedaan. Het Daily Urban System van Twente is goed te zien. (Aantal x 1.000)

Figuur 24. Zeer hoge kans op vervoersarmoede; ook hoger dan de omliggende gemeenten.

LANDSCHAP, KLIMAAT EN WATER

Legenda

- GemeenteTwenterand
- OPEN LANDSCHAP
  - Unieke landschappelijke elementen *BRON: BOUWSTEEN GROEN, GEMEENTE TWENTERAND*
- ONTGINNINGSLANDSCHAP
- Landschapstypen *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- Essen (typering) *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- Weidevogelleefgebied *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- Natura 2000 gebieden
- Natuurnetwerk Nederland *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- Kaderrichtlijn Water (KRW) staat: Ontoereikend *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- Waterwingebieden *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- Grondwaterbeschermingsgebieden *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- Intrekgebieden potentiele waterwinning *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*
- (Lichte) Stijging Gemiddeld Hoogste Grondwaterstand (GHG) rond 2050 (0,1 - 1,0 meter) *BRON: DELTARES (2016) OP BASIS VAN HET NATIONAAL WATER MODEL VIA KLIMAATEFFECTATLAS; SCENARIO HOOG*
- Grondwatertrappen 5 t/m 8

*Een grondwatertrap geeft een indicatie van de absolute grondwaterstand en de fluctuatie hiervan. De trappen zijn gedefinieerd op basis van de gemiddeld hoogste grondwaterstand (GHG) en gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG). De grondwatertrappen op deze kaart laten de **droogste plekken** in de gemeente zien*

- 50 CM – >5 M: Maximale waterdiepte bij een overstroming vanuit rivieren en zee met een middelgrote kans (1 keer in de 100 jaar) *BRON: KLIMAATEFFECTATLAS*

Bodemdaling 2020 2050 *BRON: KLIMAATEFFECTATLAS*

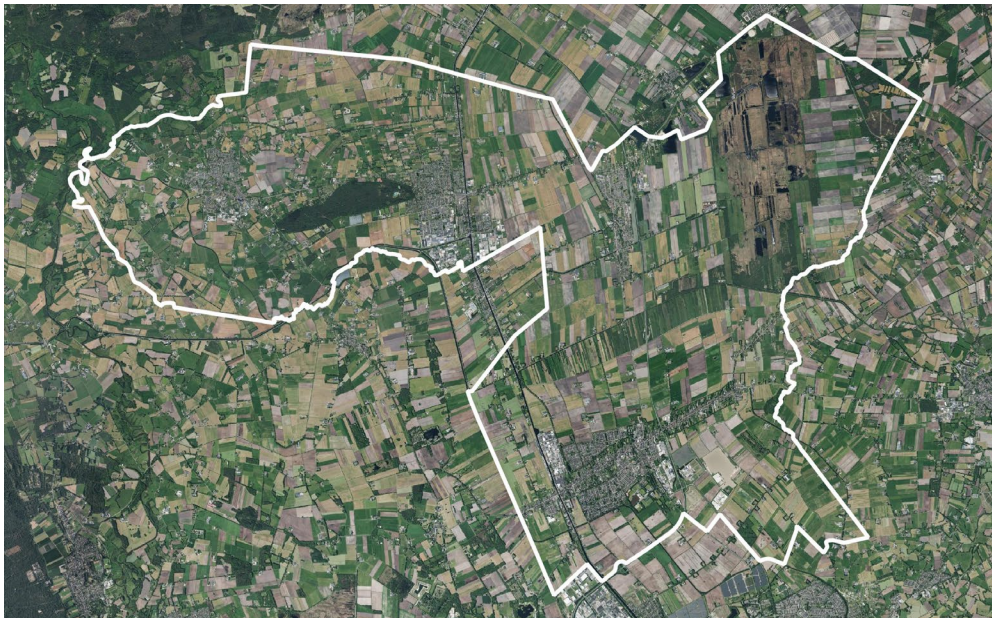
- 0.03 - 0.10 meter
- 0.10 - 0.20 meter
- 0.20 - 0.40 meter
- > 0.4 meter
- Zandgronden met wateraanvoer *BRON: PROVINCIE OVERIJSSEL*

→ De gemeente Twenterand kent een afwisselende bodemopbouw die leidt tot een **zeer divers landschap** dat bestaat uit onder meer essen, (ontgonnen) hoogveen, dekzanden en beekdalen.[26] Op regionaal niveau vormt de gemeente de **schakel tussen de landschappen** van Salland en het Vecht-Reggegebied enerzijds, en Twente anderzijds. In de basis zijn er drie hoofdtypen: het **essen- en kampenlandschap** rond Den Ham, de **jonge zand- en heideontginningen** tussen Den Ham en Vroomshoop en rond Langeveen en tot slot de **veenontginningen** die het grootste gedeelte van de gemeente vormen. Deze drie landschappen worden doorsneden door de vele kunstmatige sloten en door de beken en beekdalen van de Linderbeek en de Bevert.[2]

→ Deze verschillende landschappen zijn goed te ervaren: de meer **beslotenheid** van de zandgronden met het herkenbare reliëf van de **essen** en het (zeer) **open karakter** van het **veenkoloniale landschap**.[3] Het landschap verandert voortdurend: ofwel door natuurlijke processen, ofwel door menselijk handelen. Denk daarbij aan de eerste ontginningen en het vormen van de essen, maar ook recentere ingrepen zoals de ruilverkaveling. Dit zal ook in de toekomst het geval zijn (denk aan transities in energievoorziening en de agrarische sector). De kenmerken van het landschap en de bebouwing bieden kansen en houvast om deze transities een plek te geven in het landschap van Twenterand. De opgave naar de toekomst zit met name in het behouden en herstellen of versterken van de **landschapswaarden**.[2]

→ Op verschillende plekken in de gemeente zijn de **grenzen** van het **bodem- en watersysteem** bereikt. Intensief landgebruik, klimaatverandering en grondwateronttrekkingen door landbouw, waterwinning en industrie hebben effect op de **veerkracht** van het bodem- en watersysteem. Opgaven zoals verdroging van landbouwgrond en natuur, dalende grondwaterstanden en bodemdaling vragen om **gebiedsgerichte oplossingen**.[20] Om een toekomstbestendig bodem- en watersysteem te garanderen, ligt de opgave voor om - in lijn met landelijke en regionale ambities en wetten - bodem en water (weer) meer sturend te laten zijn voor (toekomstig) grondgebruik en functies. Voor de gemeente Twenterand zijn de belangrijkste thema's op de veengronden bodemdaling, wateroverlast en verdroging, op de essen is dit met stip verdroging. Voorheen werd in de gemeente Twenterand vanuit het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) gewerkt aan verschillende doelen in het buitengebied op het gebied van landbouw, natuur, water, klimaat en leefbaarheid. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) is in 2024 stopgezet door het huidige kabinet, hetgeen ook gevolgen had voor het PPLG. Het NPLG wordt vervangen door een nieuwe aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur.

→ Ook de gemeente Twenterand ervaart de effecten van een **veranderend klimaat**. Hevige regenbuien, langere periodes van droogte en hetere zomers komen steeds vaker voor.

Figuur 25. Luchtfoto van de gemeente Twenterand. De verschillende groottes van de percelen laten heel duidelijk de landschapstypen zien.

Het veranderde klimaat heeft betrekking op verschillende thema's, zoals gezondheid, natuur, landbouw, wonen, industrie en het bodem- en waterysteem. Om voorbereid te zijn op het veranderende klimaat en overlast te beperken, moeten er in de **dorpen** en het **buitengebied** maatregelen getroffen worden op het gebied van een **klimaatadaptieve inrichting**. Voor het bebouwd gebied gaat dit enerzijds over de openbare ruimte – bijvoorbeeld het toevoegen van (schaduwrijk) groen of het verminderen van verharding – maar ook over het stimuleren van inwoners om hun tuinen te vergroenen en het regenwater af te koppelen. Met name de oude veendorpen Vriezenveen, Vroomshoop en Westerhaar zijn door hun ontstaansgeschiedenis versteender dan het brinkdorp Den Ham.[3] Het klimaat-adaptief maken van de kernen vraagt dus om een gebiedsspecifieke aanpak. Door de zeespiegelstijging en de grotere piekafvoeren van de rivieren stijgen de kansen op een overstroming in Nederland. Ook in Twenterand: bij een overstroming met een middelgrote kans (1 keer per 100 jaar) hebben de open, laaggelegen landschappen ten westen van het Kanaal Almelo - de Haandrik de kans om onder water komen te staan (zie kaartbeeld).

→ Een groot deel van de gemeente krijgt naar verwachting te maken met **bodemdaling**. Oxidatie van organisch materiaal is de belangrijkste oorzaak van bodemdaling door klimaatverandering. Oxidatie van organisch materiaal treedt op als de bodem uitdroogt. Oxidatie wordt versneld door periodes van droogte waarbij hoge temperaturen optreden. Hoe meer organisch materiaal in de bodem zit, hoe gevoeliger de bodem is voor oxidatie. Dit geldt met name voor veenbodems. Deze veenoxidatie zorgt ook voor extra CO_2-uitstoot. Het voorkomen van bodemdaling gebeurt door het **vernatten van de bodem**. Hierdoor stopt de oxidatie van het veen. Dit is echter vaak moeilijk verenigbaar met de huidige vormen van landbouw. Voor het klimaatbestendig maken van het buitengebied is het vernatten zowel een opgave als een kans. De veenbodems hebben een grote sponswerking, waardoor bij hevige regenval het water goed vastgehouden kan worden.

→ Het **watersysteem** van de gemeente Twenterand bestaat uit gebieden zonder wateraanvoer en gebieden met wateraanvoer. Het **Kanaal Almelo - de Haandrik** zorgt voor deze wateraanvoer.[49] Het **nat houden van het hoogveengebied** is een belangrijke maatregel om veenoxidatie – en daarmee bodemdaling – tegen te gaan. Veengebieden en waterkeringen zitten voor in de verdringingsreeks. Dit is een reeks die aangeeft hoe het beschikbare water verdeeld wordt in tijden van schaarste.[48] Dit maakt dat de gebieden die door het kanaal gevoed worden in de basis in een gunstige positie verkeren om natte condities te creëren of te behouden, om bodemdaling tegen te gaan. Desalniettemin is de **beschikbaarheid van zoet water** in de toekomst niet vanzelf-sprekend. Daarmee wordt het nathouden van de veengebieden steeds moeilijker in langere perioden van droogte.

→ De wateropgave voor de gemeente Twenterand bestaat ook uit **droogte** en het kunnen vasthouden van voldoende water in de bodem. Droogte heeft diverse gevolgen: een slechtere waterkwaliteit, verzakking van gebouwen (funderingsproblematiek), beperktere opbrengsten van grasland en achteruitgang van natuurkwaliteit.

→ Alle landen uit de Europese Unie moeten in 2027 voldoen aan de **Kaderrichtlijn Water (KRW)**. Deze Europese richtlijn stuurt op gezond en schoon water door verbetering van de **ecologische en chemische waterkwaliteit**. Binnen Twenterand vallen verschillende watergangen, zoals het kanaal Almelo-De Haandrik, de Hammerwetering, de Veeneleiding, de Westerbouwlandleiding en de Linderbeek onder de KRW-richtlijn. Alle waterlopen in de gemeente voldeden anno 2024 niet aan de richtlijn.[21]

→ De vraag naar **drinkwater** neemt toe. Deze stijgende drinkwatervraag maakt dat bestaande winningen aan de grens van hun capaciteit zitten. Dit vraagt enerzijds om het benutten van de volledige vergunningsruimte van bestaande winningen, maar ook om structurele uitbreiding van de wincapaciteit. Binnen de gemeente ligt momenteel één bestaand **drinkwaterwin-gebied (Hammerflier)** en één **zoekgebied voor drinkwaterwinning (Daarle-Vriezenveen)**. Ook ligt een deel van het intrekgebied van drinkwaterwinning Hoge Hexel binnen de gemeentegrenzen.[22] Door waterbedrijf Vitens en de provincie Overijssel wordt voor heel

Overijssel gezocht naar meer ruimte voor drinkwaterwinning. In dit onderzoek worden ook mogelijkheden voor het vergroten van de huidige drinkwaterwinning bij Hammerflier verkend. De provincie Overijssel en Vitens willen de winning echter niet zomaar verruimen. Op dit moment geven de onderzoeksresultaten naar de effecten op de bebouwing aanleiding om eerst verdere scenario's uit te werken om te beoordelen of de vergunde drinkwaterwinning in het Hammerflier verantwoord ingezet kan worden.[45]

→ Net als in de rest van Nederland staat de **biodiversiteit** (aanwezig van verschillende soorten planten en dieren) in Twenterand onder druk. Zo is sinds 1990 in Nederland het aantal boerenlandvogels - als indicator voor de biodiversiteit - fors afgenomen (zie ook figuur 26). In het buitengebied zorgen veranderingen in landgebruik voor een toename van versnippering van natuur. Daarnaast leidt de biodiversiteit onder verzuring, vermesting en verdroging als gevolg van economische activiteiten en klimaatverandering.[23] Het herstellen, beschermen en versterken van de biodiversiteit vraagt om gerichte ingrepen.

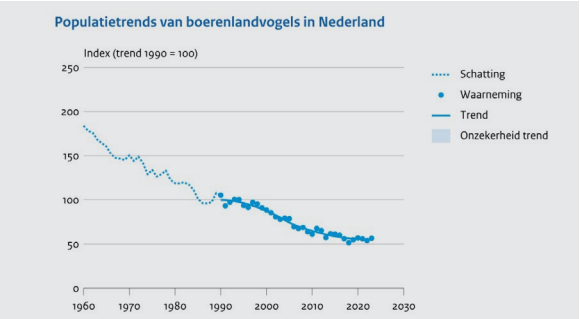
→ Er liggen twee **Natura2000-gebieden** in de gemeente: de Engbertsdijksvenen ten oosten van Westerhaar-Vriezenveensewijk en (een klein deel van) het Vecht- en Beneden-reggegebied ten noorden van Den Ham. De Engbertsdijksvenen kent de habitattypen 'herstellende en actieve hoogvenen' die zeer gevoelig zijn voor **stikstofdepositie** en vragen om een hoge grondwaterstand. De noordwestelijke punt beslaat droge heide, dat ook een voor stikstof gevoelig natuurtype is. Vrijwel het gehele gebied kent op dit moment een zeer ongunstige staat van instandhouding. [41] In en rondom Engbertsdijksvenen wordt daarom door Staatsbosbeheer en de provincie Overijssel ingezet op het **vasthouden van water en verhoging van het waterpeil**. Naast maatregelen in het natuurgebied zelf, worden ook te treffen maatregelen rondom het gebied bekeken. Dit wordt verder verkend in een gebiedsproces. In een (nog uit te werken) overgangszone van het natuurgebied leidt dit waarschijnlijk tot aanpassingen in landschapsbeheer en het landgebruik. Verder liggen er in de gemeente nog drie weidevogelleefgebieden en verschillende Natuurnetwerk Nederland (NNN) gebieden. De mate van natuurbescherming verschilt per gebied.

→ De komende jaren worden grotere aantallen stoppende agrariërs verwacht. Dit leidt ook tot meer **vrijkomende agrarische bebouwing (VAB)**. Voor de periode 2018 - 2030 is de verwachting dat er 37 hectare VAB bijkomt. [43] Om verrommeling van en ondermijning in het landelijk gebied te voorkomen, moeten er nieuwe, toekomstbestendige functies worden gevonden voor voormalige erven. Functiewijziging van VAB-locaties vraagt om zorgvuldige afweging in relatie tot het bodem- en watersysteem, de directe omgeving en met oog voor ruimtelijke kwaliteit.

→ Met de **Overijsselse Bossenstrategie**[46] wil de provincie, als uitwerking van de landelijke bossenstrategie (voor 2030 37.000 hectare bos er bij[47]), de volgende ambities waarmaken:
  - **10% meer bos**: dat is 3.900 ha, oftewel rond de 15 miljoen bomen;
  - 5% houtige elementen zoals houtwallen, singels, losse bomen en hagen;
  - verbetering kwaliteit van bestaand bos;
  - duurzaam gebruik van hout.

  De invulling van deze ambities moet voor de gemeente Twenterand nog uitgewerkt worden en is daarmee een opgave voor de Omgevingsvisie 2.0.

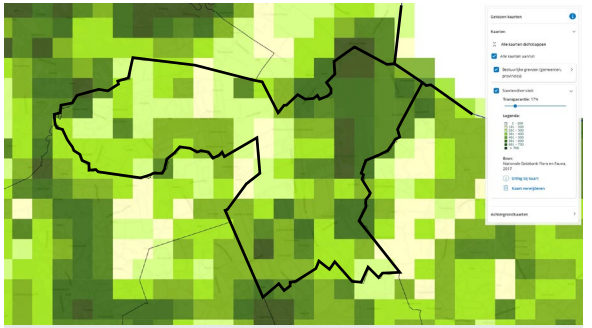
→ Het landelijk gebied van gemeente Twenterand wordt gekenmerkt door landbouw, natuur, bos en zandwinning.[22] Omdat niet alles overal kan, moeten binnen het **landelijk gebied** gebiedsgerichte keuzes worden gemaakt om in de verschillende gebieden een goede balans te vinden tussen (nieuwe vormen van) landbouw en andere functies zoals natuur, klimaatadaptatie of recreatie.[7] De gemeente kent op dit moment een sterke agrarische oriëntatie met veel melkvee en akkerbouw. **Landbouw** vormt dan ook een belangrijke identiteitsdrager. Er komen verschillende grote opgaven op het landelijk gebied af, waaronder stoppende agrariërs, klimaatverandering, de focus op kringlooplandbouw, extensievere vormen van landbouw en ruimteclaims door meer woningbouw, werklocaties en energie. Dit alles leidt tot een complexe opgave voor agrariërs, hun erven en hun toekomstige bedrijfsvoering.

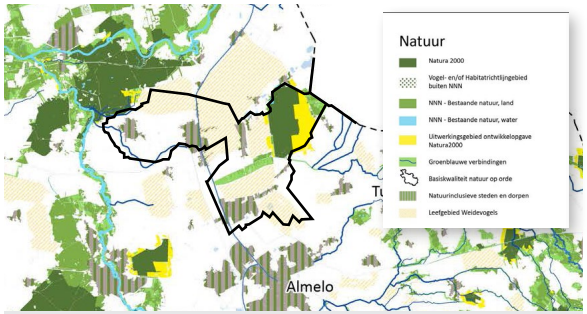
Figuur 26. Enorme daling van de boerenlandvogels in Nederland lijkt te stabiliseren.

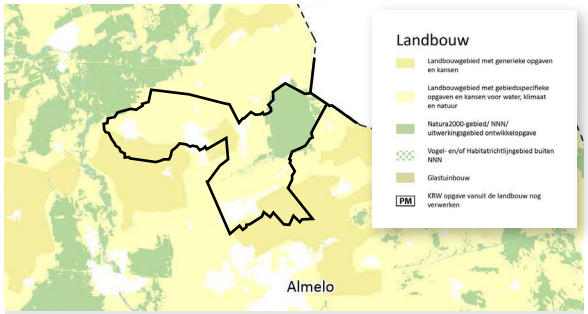
Figuur 27. De twee uitersten van het landschap zijn duidelijk herkenbaar in de hoofdgroenstructuur: grootschalig/open en kleinschalig/beschut

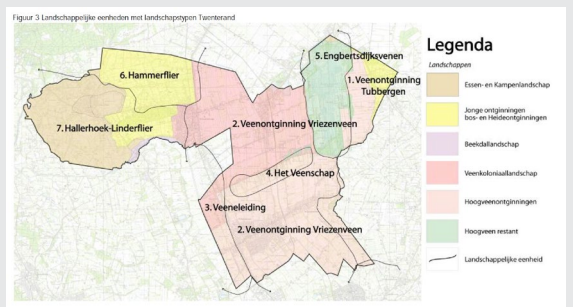
Figuur 28. De hoge soortendiversiteit in de natuurgebieden is goed te zien; ook de grootschalige landbouwgebieden die dit minder hebben.

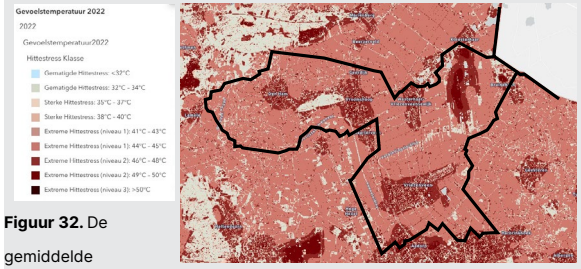
Figuur 29. In de concept POVI wordt ingezet op een ontwikkelopgave rond de Engbertsdijksvenen.

Figuur 30. Uit de concept POVI zijn er vooral landbouwgebieden met gebiedsspecifieke opgaven en kansen voor water, klimaat en natuur.

Figuur 31. De gemeente Twenterand kent een aantal diverse landschappen met elk hun karakteristieke elementen.

Figuur 32. De gemiddelde gevoelstemperatuur tijdens een hete zomermiddag: in het bebouwd gebied van Twenterand lopen deze gevoelstemperaturen op tot ruim boven de 40 graden. Bron: Klimaateffectatlas, 2023.

5

Beleidsinventarisatie / geraadpleegde bronnen

Bij de start van het proces om tot de Omgevingsvisie 2.0 te komen, is in beeld gebracht wat de bestaande beleidsuitgangspunten zijn voor de fysieke leefomgeving. Door middel van interviews is besproken welke ontwikkelingen, opgaven, kansen en bijbehorende ambities er in de verschillende beleidsvelden leven. Tijdens de analysefase is een verdiepende beleidsinventarisatie uitgevoerd. In deze inventarisatie is bekeken hoe het huidige beleid binnen de gemeente zich op hoofdlijnen verhoudt tot nieuwe ontwikkelingen en thema's en de doelen van de Omgevingswet. Deze doelen zijn integraliteit, actualiteit, gebiedsgericht, participatie en samenwerking. Het bestaand beleid vormt vooralsnog het vertrekpunt van de Omgevingsvisie 2.0. Tegelijkertijd laat deze inventarisatie ook zien welke thema's de komende jaren nog aanvullende aandacht vereisen.

ACTUALITEIT VAN HET BELEID

In 2021 stelde de gemeente Twenterand haar eerste omgevingsvisie vast, gebaseerd op bestaand (gedateerd) beleid. Ook werkte de gemeente eerder (2009) aan de Toekomstvisie Twenterand waarin de gemeente haar koers uitzette richting economische vitaliteit en sociale weerbaarheid. Hoewel de Omgevingsvisie 1.0 (en daarvoor de Toekomstvisie) op veel relevante thema's ingaat en richting bepaalt, valt ook op dat voor verschillende (recente) opgaven en kansen de keuzes nog niet volledig uitgekristalliseerd zijn. Om grote opgaven die op de leefomgeving afkomen goed het hoofd te kunnen bieden, is toekomstgericht beleid van belang. Met de Omgevingsvisie 2.0 wordt ingezet op het actualiseren en aanvullen van bestaand beleid. Wanneer we kijken naar sectoraal beleid, dan lijkt een relatief groot deel van het gemeentelijk beleid van de gemeente Twenterand redelijk actueel. Dit geldt met name voor de thema's wonen, sociaal domein, gezondheid, duurzaamheid en bodem. Ook zijn er verschillende beleidsstukken momenteel in ontwikkeling, zoals op het gebied van wonen & zorg en vrijetijdseconomie. Binnen de thema's landelijk gebied, mobiliteit en economie valt op dat het gemeentelijk beleid (op onderdelen) meer gedateerd is.

INTEGRALE EN GEBIEDSGERICHTE UITWERKING

Hoewel de Omgevingsvisie 2.0 zich kenmerkt door integraliteit, zullen er ook thematische en gebiedsgerichte keuzes gemaakt worden. In een deel van het gemeentelijk beleid is dat al gedaan. Kijkend naar de integraliteit van het gemeentelijk beleid, dan valt op dat hier verschillende eerste stappen voor gezet worden. Logischerwijs wordt de Omgevingsvisie 1.0 (vastgesteld in 2021) al met een integrale blik naar de leefomgeving gekeken. Ook de Startnotitie Omgevingsvisie 2.0 bekijkt verschillende thema's en opgaven vanuit het perspectief van Brede Welvaart in samenhang. Een vrij groot deel van het beleid kent al een gebiedsgerichte component. Dit geldt voor beleidsthema's zoals groen, detailhandel, warmtetransitie, verkeer, openbare ruimte, stedenbouw en welstand. Ook heeft de gemeente Twenterand verschillende gebiedsvisies opgesteld, die vanzelfsprekend een gebiedsgerichte insteek kennen. Dit geldt onder andere voor het centrum van Vriezenveen, Vriezenveen-Zuid en de kern Den Ham.
Hoewel er binnen de organisatie goede stappen worden gezet richting integraal denken en werken, lijkt dit nog geen vanzelfsprekendheid te zijn. Ook valt op dat niet op elk thema een gebiedsgerichte uitwerking van toepassing is. In sommige gevallen kan dit ervoor zorgen dat sectorale opgaven en ambities opstapelen en op bepaalde plekken binnen de gemeente onderling schuren. Dit brengt een opgave voor de Omgevingsvisie 2.0 met zich mee: waar overlappen of botsen sectorale ambities en waar kiezen we dan vervolgens voor? Het is van belang dat dit niet alleen integraal wordt afgewogen, maar ook gebiedsgericht wordt uitgewerkt.

REGIONALE SAMENWERKING EN PARTICIPATIE

De gemeente Twenterand lijkt haar beleid in de meeste gevallen goed af te stemmen binnen de regio en provincie. De gemeente is goed aangehaakt op trajecten van mede-overheden en werkt steeds vaker in regionaal verband samen met Twentse partijen. Thema's zoals water en bodem, duurzaamheid en wonen (en zorg) zijn in samenwerking met de provincie en/of regio opgepakt. Ook werkt Twenterand vanuit het Ruimtelijke Ontwikkelstrategie (ROS) traject samen met andere gemeenten, de provincie, het Rijk en partners aan de Twentse verstedelijkingsopgave. De opgave ligt voor om in de Omgevingsvisie 2.0 lokale ambities en opgaven te verbinden aan regionale ontwikkelingen en vice versa.

Het verankeren van participatie in beleid en projecten is een belangrijke pijler van de gemeente Twenterand. Eind 2022 is de gemeentelijke visie op participatie en bijbehorende inzet beschreven in het gemeentelijk participatiebeleid. Bij een relatief groot deel van de bestaande beleidsstukken is niet bekend in hoeverre deze in participatie is opgesteld. Dit geldt voornamelijk voor oudere beleidsstukken. Van meer recente én gebiedsgerichte beleidsstukken, zoals de Centrumvisie Vriezenveen en de Ontwikkelvisie Den Ham, is wel bekend dat deze in samenspraak met inwoners en belanghebbenden tot stand zijn gekomen. Ook bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie 1.0 speelde participatie een belangrijke rol. Voor de Omgevingsvisie 2.0 ligt de opgave voor om verder te bouwen op de verkregen input.

1. Gemeente Twenterand. 2012. Welstandsnota.
2. J. Schinkelshoek. 2008. Landschapsontwikkelingsplan Twenterand.
3. Gemeente Twenterand. 2024. Bouwsteen Groen.
4. Gemeente Twenterand. 2023. Integraal plan van aanpak Brede Spuk GALA 2024-2026.
5. Gemeente Twenterand. 2023. Sport- en Beweegvisie gemeente Twenterand 2023-2026.
6. VisitTwenterand. n.d. Gastvrij Twenterand: 't Gouden randje van Twente.
7. TwynstraGudde, Must. 2024. Position Paper Twente 2050.
8. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. 2024. Voorontwerp Nota Ruimte.
9. Tellers & Benoemers. 2024. Woningbehoefteonderzoek gemeente Twenterand.
10. Gemeente Twenterand. 2024. Programmaplan woningbouw.
11. Regio Twente. 2024. Afsprakenkader Ouderenhuisvesting.
12. Rli, ROB en RVS. 2023. Elke regio telt!
13. Twente Board. 2024. Bruto Twents Geluk.
14. PBL. 2023. Ruimte voor circulaire economie.
15. Provincie Overijssel en Twentse gemeenten. 2023. Programmerings-afspraken Bedrijventerreinen Regio Twente.
16. CBS / LISA. 2023. Aantal banen per 1.000 inwoners van 15-74 jaar.
17. Rho adviseurs. 2024. Gemeente Twenterand Bouwstenen Retail.
18. Twente Marketing. 2022. Perspectief Vrijetijdseconomie Twente.
19. Gemeente Twenterand. 2025. Interne notitie duurzaamheid t.b.v. Omgevingsvisie 2.0
20. Onder Twente. 2023. Visie bodem en ondergrond Twentse gemeenten - Module droogte in het landelijk gebied
21. Informatiehuis Water. n.d. Kaderrichtlijn Water.
22. Onder Twente. 2023. Visie bodem en ondergrond Twentse gemeenten.
23. Provincie Overijssel. 2023. De Staat van Overijssel.
24. Provincie Overijssel en Overijssels Particulier Grondbezit. n.d. Landgoederen in Overijssel - Bruinehaar.
25. Canon van Nederland. n.d. Canon van Den Ham-Vroomshoop - Mennigjeshave.
26. Van Delft, S. P. J. & Maas, G. J.,. 2023. De Landschappelijke Bodemkaart van Nederland; versie 2023 Beta. Wageningen, Wageningen Environmental Research.
27. ABF Research. 2024. Primos Prognose
28. ABF Research. 2024. Basisregistratie adressen en gebouwen - bewerking ABF research 2020-2024.
29. Zorg op de kaart. 2017. Aanpasbaarheid woningen 'Langer thuis'.
30. Gemeente Twenterand. 2023. Integraal plan van aanpak Brede Spuk GALA 2024 – 2026 Gemeente Twenterand
31. Kennispunt Twente. 2022. Twentse Monitor Sociaal Domein
32. Gemeente Twenterand. 2024. Nota Sportaccommodatiebeleid Twenterand 2024 – 2032 "De kracht van ruimte voor Sport en Bewegen"
33. Gemeente Twenterand. 2023. Niemand buitenspel. Sport- en beweegvisie 2023-2026. Gemeente Twenterand. Sportakkoord 2.
34. RIVM. 2022. Gezondheidsmonitor.
35. CBS. 2021. Vrijwilligerswerk 2021.
36. Gemeente Twenterand. 2023. Integrale beleidsnota sociaal domein 2023-2026.
37. Gemeente Twenterand. 2022. Lokale verhalen vertel je door! Convenant Erfgoededucatie Twenterand
38. Gemeente Twenterand. 2025. Kanaal Almelo - De Haandrik.
39. Canon van Nederland. Jansen & Tilanus De textielindustrie
40. Kennispunt Twente. 2024. Werkgelegenheid naar sector
41. Provincie Overijssel. 2023. Gebiedsdata stikstof.
42. IMOSS bureau voor stedebouw. 2024. Vriezenveen, Masterplan Vriezenveen Zuid.
43. T.J.A. Gies en R. Smidt. 2020. Inventarisatie leegstand agrarisch vastgoed Overijssel; Ontwikkeling aard en omvang agrarisch vastgoed in provincie Overijssel tussen 2012 en 2018 en prognose ontwikkeling tot 2030. Wageningen, Wageningen Environmental Research.
44. Vriezenveen een landelijk gebied van nationaal belang. 2015. Rijksdienst voor het cultureel erfgoed.
45. Vitens. n.d.. Project Hammerflier. https://www.vitens.nl/Over-water/Projecten/Hammerflier/Hammerflier-uitbreiding-winning
46. Provincie Overijssel. (2022). Bossenstrategie Overijssel
47. Ministerie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. 2020. 'Bos voor de toekomst Uitwerking ambities en doelen landelijke Bossenstrategie en beleidsagenda 2030'
48. Iplo. n.d.. Verdringingsreeks: rangorde bij waterschaarste.
49. Louis Broersma, Renske ter Horst, Renée Swinkels, Mike Schampers, Alex Hekman, Marco Hoogvliet, Daan van Gent, Anne Loes Nillesen, Gertie van den Bosch, Floortje Cieraad. 2023. Bouwtseen water en bodem sturend in Overijssel

RUIMTE
VOLK